کتابخانهٔ
مجلس شورای
اسلامی
۱۶۴

کتابخانهٔ مجلس شورای اسلامی

کتاب ....

مؤلف ....

مترجم ....

شمارهٔ قفسه ۱۶۴۴۲

جمهوری اسلامی ایران

شماره ثبت کتاب

۲۰۷۶۰۷

۱۶۴۴۲

۲۰۷۶۰۷

هو

الرسالة المسمى بالبحيرة في ترتيل التنزيل

وبه نستعين بسم الله الرحمن الرحيم ونتوكل

تبارك الذي نزل على عبده الفرقان ليكون للعالمين نذيرا وخلق ...

وجعله شفاء وصدرا للورى بشيرا وهو القرآن فارق ... فرقان ...

نعم العبد انه كان البصير ... عاصم ... كثيرا

كثيرا اللهم اجعلنا ... وصل وسلم

على محمد وآله واجعلنا ممن يرجو ... انك انت على كل شيء قدير

اما بعد فيقول المؤمن برحمة ربه العلي المدعو ... بن محمد

صالح ... انه لما فاز ... بعزة العدد ... العشوش ...

في ... الحمد ... الزيد ... الهزل

البدر ... في ...

دعا ... كان ... في الحلاوة والملاوة فلما ... بالتوفيق ...

في تعالى العزيز ... التحقيق علمت ان ... للاذن ... ولو ...

ولو ... نصرت عن الهزل ... او ... في الجد ...

كان ... المقام لا يستقيم المقام ولا ... المنام ...

... حتى ...

وعطف ... عن التمادي الى التفكر في المعاد الذي هو ... فتمسكت

بالعروة الوثقى والفت هذه البحيرة تحتوي على ... في ...

وسميت هذه البحيرة ... في تجويد الترتيل ...

بحيث ... العزيز ... التبر ...

لا ... معرفة ...

... الخير ... مشتملة على مقدمة وسبعة ابواب وخاتمة

والله ... وعليه التكلان ... المقدمة في ... فضائل القرآن

٢ ولما كان ... بالدرر
الدر ... ابواب ودرجات
... ...

الله ان على الرحمن لو قرئ القرآن لحفظ له نصه حتى في خشية الله

والله ذو الذكر لا يحتجب من الله ولو كتب في اهاب ثم القي في النار لما احترقته

ولو جرر في قرطاس ولا في الماء لما محته تنزيل من رب العالمين لا يمسه

الا المطهرون افانتم بهذا الحديث مدهنون ثم امثل حديث جاء عن

ستجر وكبر لو دعي واديب يلمع اذ سار الى بلاد الهند فوجد فيها كافراً

من عباد الله المخلصين فاتبعه ليأخذ فيما اتاه الله ووعظه فما عظه الله

اذ قال له هل قرأت القرآن ووعيته فقال اي وعلمته فقال اقرأ آية — او هاهنا ای نسخ

فلما قرأ اذ تجد بيده الحكم قال له وما كلف بيدك العلم ذلك الكتاب

وجبر فاسمع والبصر فلما نزل فيه درة قافيه اخترتم الكم لا يوعد وله كبد

سبيلا للعفو كانه قد تغشى عليه جد لها من خشية الله فقال ذلك وفضل

الله يؤتيه من يشاء حدثنا عن الكليني عن يونس ابن عمار رحمهما الله قال

قال ابو عبد الله عليه السلام ان الدواوين يوم القيمة ثلثة ديوان فيه

النعم

ديوان فيه النعم وديوان فيه الحساب وديوان فيه السيئات فيقابل بين ديوان النعم

وديوان الحساب فيستغرق النعم عامة الحسنات ويبقى ديوان السيئات فيدعى

ابن آدم المؤمن للحساب فيتقدم القرآن امامه في احسن صورة فيقول يا رب

انا القرآن وهذا عبدك المؤمن كان يتعب نفسه بتلاوتي ويطيل ليله بترتيلي

وتفيض عيناه اذا تهجد فارضه كما ارضاني فيقول العزيز الجبار عبدي ابسط

يمينك فيملأها من رضوان الله العزيز الجبار ويملأ شماله من رحمة الله ثم يقال

هذه الجنة مباحة لك فاقرأ واصعد فاذا قرأ آية صعد درجة روى الكليني

باسناده عن عدة عن ابيه عن علي عن عبد الله ابن المغيرة عن سماعة مهران قال قال ابو عبد الله

ان العزيز الجبار انزل عليكم كتابه وهو الصادق البار فيه خبركم وخبر من قبلكم

وخبر من بعدكم وخبر السماء والارض ولو اتاكم من يخبركم عن ذلك لتعجبتم

باسناده عن علي بن ابراهيم عن محمد بن عيسى عن يونس عن ابي جميلة قال قال ابو عبد الله

كان في وصية امير المؤمنين عليه السلام اصحابه اعلموا ان هذا القرآن هو الهدى بالنهار

ونور القلب المظلم ثنا ما كان من جهد وفاقة وفي فضائل ... للكليني باسناده عن ابن ابراهيم
عن ابيه وعنه عن محمد بن القاسم جميعاً عن قاسم بن محمد عن سليمان بن داود عن سفيان
عن الزهري قال قال علي بن الحسين لو مات من بين المشرق والمغرب لما استوحشت
والقرآن معي وكان اذا قرأ مالك يوم الدين يكررها حتى كاد ان يموت هلك
باسناده عن ابن ابراهيم عن ابيه عن ابن ابي عمير عن ابراهيم بن عبد الحميد عن يحيى بن غالب
قال قال رسول الله اذا جمع الله عز وجل الاولين والآخرين اذا هم بشخص قد اقبل
لم ير قط احسن صورة منه فاذا نظر اليه المؤمنون وهو القرآن قالوا هذا منا
هذا احسن شيء رأينا فاذا انتهى اليهم جازهم ثم ينظر اليه الشهداء حتى اذا انتهى
آخرهم جازهم فيقولون هذا القرآن فيجوزهم كلهم حتى اذا انتهى الى المرسلين فيقولون
هذا القرآن فيجوزهم ثم ينتهي حتى يقف عن يمين العرش فيقول الجبار وعزتي وجلالي
وارتفاع مكاني لاكرمن اليوم من اكرمك ولاهينن من اهانك والاخبار
اكثر من ان تحصى في فضيلة القرآن وحامله وقاريه اللهم اجعل صدورنا ...

فائدة

فائدة في البسملة والاستعاذة اعلم ان البسملة في اوائل السور واجبة
لانها جزء السور بدليل حرمتها في العزائم على الجنب ووجوبها في تقديم صلوة الا رواية
وغيرها من الدلائل والدليل في سورة التوبة للنص بل لا يستحب فضلاً عن وجوبه واما
في اوائل الآيات فيجوز الاتيان بها واما الاستعاذة فوجوبها على قوله تعالى
فاذا قرأت القرآن فاستعذ بالله من الشيطان الرجيم فيكون استحباب
البسملة في سوى اول السور بعدها من قبل ... ابتداء بالاستعاذة
واما قبل الاستعاذة فلا اشكال وقال بعض انها مستحبة ... مكروه
على المذهب وايضاً قال بعضهم في الاستعاذة بالجهر وبعضهم بالاخفاء و
الآخرون انه ان كان عند القاري مستمع فيجهر والا فيخفي والاجود انه تابع
للقراءة ان جهراً فجهر وان اخفاتاً فاخفات ... في صورة ... والاصح
اعوذ بالله من الشيطان الرجيم تبعاً لقوله تعالى ... س

فائدة ~~... اختلف ...~~ ذكر الاقوال في البسملة ...

٢ الجهر والاخفات ...

في اسماء القراء ورواتهم اعلم ان القراء سبعة ولكل اثنان راويان الاول
نافع وهو مدني ثم ابن كثير وهو مكي الثالث ابو عمرو وهو البصري الرابع
ابن عامر وهو شامي الخامس عاصم وهو كوفي السادس حمزة وهو ايضا كوفي السابع
الكسائي وهو ايضا كوفي وراوي الاول قالون وورش والثاني البزي وقنبل والثالث
الدوري والسوسي والرابع هشام وابن ذكوان والخامس ابو بكر وحفص والسادس
خلف وخلاد والسابع ابو الحارث والدوري وهو لكل واحد منهم علامة
في حروف الهجاء على الترتيب ابجد هوز حطي كلمن سعفص قرشت
ثخذ ضظغ [illegible] الطلب [illegible] ودعاء الابتداء ختم القرآن
[illegible] قبل الابتداء [illegible] فاذا فرغ [illegible] عظيم [illegible]

بسم الله الرحمن الرحيم اللهم بالحق انزلته وبالحق نزل اللهم
عظم رغبتي واجعله نور بصري وشفاء صدري وذهاب
همي وغمي وحزني اللهم زين به لساني وجمل به وجهي و

قو

قو به جسدي وارزقني حق تلاوته على طاعتك اناء
الليل واطراف النهار واحشرني مع النبي وآله الاخيار
الابرار الدرج الاول في تعريف الاسنان ومخارج الحروف منها [illegible]
الدرج الاول في تعريف اسنان الانسان في [illegible] [illegible] وهي تنقسم الى اربعة اقسام
الاول الثنايا وهي اربع اسنان في مقدم الفم اثنان من فوق واثنان من تحت
الثاني الرباعيات وهي اربع اسنان من جانبي الثنايا رفعا وخفضا يمينا ويسارا
الثالث الانياب وهي اربع اسنان من جانبي الرباعيات رفعا وخفضا يمينا
ويسارا الرابع الاضراس وهي ثلاثة اقسام الاول
الضواحك وهي اربع اسنان من جانبي الانياب رفعا وخفضا يمينا ويسارا
الثاني الطواحن وهي اثنتا عشر سنا [illegible] في كل جانب الضواحك ثلاثة
رفعا وخفضا يمينا ويسارا الثالث النواجذ وهي اربع اسنان في آخر الفم
بعد الطواحن رفعا وخفضا يمينا ويسارا وتسمى هذه الاسنان العقل لانها

يطلع فقد اشتد من العشرين الى النقص وقد يتجاوز من ثلثين وقد ينقص عن
العشرين بحسب استعداد المواد فهذه اثنين وثلثون سنًّا كاملًا اخرى فادعاء
لعلك لا تعرفها فتلك العبرة الثانية في مخارج الحروف لكل حرف من حروف الهجاء
مخرج الا الم لم يكن هو منبع سواه ومن ثم ذا يقولون بوجوب الترتيل كما
سنذكرها ان شاء الله تعالى ومخارج الحروف عند الخليل ستة عشر على ما ذكرت لك الخط ٢ وقيل ستة عشر
ليتدارس فيه معنا لا يتيسر الا باعتياد وهي الاول ابتداء الحلق وهو
مخرج الهاء والهمزة لا مخرج الالف فهو في جوف الحلق عند قاطبة وفي
شبعه فانه لا يفرق بين الهمزة والالف والاجود الفرق الثاني وسط الحلق
وهو مخرج العين والحاء المهملتان الثالث آخر الحلق وهو مخرج الخاء والغين
المعجمتان الرابع اول اللسان مما يلي الحلق مع ما يحاذيه من الحنك الاعلى وهو مخرج
القاف الخامس اول اللسان مع ما يليه من وسط الحنك الاعلى
والثنايا العليا ما يلي اول الاسنان وهو مخرج الراء وليس من الحد الاخرى

مخرج

السادس اول اللسان مع ما يحاذيه من اصول الثنايا العليا وهو مخرج التاء المثناة
الفوقانية والطاء المهملة والدال المهملة ويكفي في المؤلفة ما يلي الدماغ
بحيث يتكلم عليها غير الدال والتاء الا من اين ابين فاضبط وجهه في مخرج
الذال في مخرجها كما لا تخفى السابع طرف اللسان مع اطراف الثنايا العليا وهو
مخرج الذال المعجمة والثاء المثلثة الفوقانية والظاء المؤلفة المعجمة
الظاء المؤلفة مع ما يلي وسط الثنايا الثامن اول اللسان مع اطراف الثنايا
المنخفضة وهو مخرج السين المهملة والصاد المهملتين والزاي المعجمة التاسع
اول اللسان مع ما يلي وسط الشفة وهو مخرج الفاء العاشر طرف اللسان
مما يلي الدماغ بعد الثالث وما يليه اول الحلق وهو مخرج القاف الحادي
عشر وسط اللسان مع ما يحاذيه من الدماغ وهو مخرج الجيم والشين المعجمة
والياء التحتانية المثناة وعند البعض الجيم اول اللسان
الحرف الفم وفي الياء التحتانية وسط اللسان الثاني عشر طرف اللسان

مقدم احد الطرفين المرتفعة وهو مخرج الضاد المعجمة **ثالث عشر** طرف اللسان
مائلا الى الاول بعد احد الضواحك المرتفعة وهو مخرج اللام **١٤** حد اللسان
متصلا الى الرباعية العليا وهو مخرج الكاف **الخامس عشر** وسط الشفتين وهو
مخرج الميم والواو والباء اما في الميم ففي خارج الشفتين واما الواو ففي منفتح الشفتين الى
الاتصال والانطباق واما في الباء ففي وسط الشفتين **السادس عشر** جوف الفم وهو
مخرج الحروف المدة وهي كلمة كتابه الف مفتوح ما قبلها وياء مكسور ما قبلها وواو
مضموم ما قبلها ساكنين وبعض الاختلاف في مخرج الالف **والسابع** مخرج يسمى
بالخيشوم وهو مخرج الميم والنون في حالة الاخفاء والادغام مع الغنة وهذا المخرج مختلف
فيه والاصح انه في حالات التنوين والنون الساكنة مع الحروف كما ذكرناه كما
الدرس الثاني في صفات الحروف محتوية على ثمانية درج **الصفة الاولى** اعلم ان
للحروف خمس صفات ولكل واحد منها صفة ضدية **الاول** الهمس وهو اخفاء
الصوت وضده الجهر وحروف الهمس عشرة يجمعها هذا المصراع **مصراع**

حث

حث فشخص سكت وما عداه مجهورة ومعنى الجهر ارتفاع الصوت عنه
الثاني الاطباق وضده الانفتاح ومعنى الاطباق ان يطبق وينطبق
اللسان الى الدماغ الذي في مقابله وحروف المطبقة اربع يجمعها صط ضظ
وباقي الحروف منفتحة ومعنى الانفتاح انفتاح اللسان عن الدماغ عنه **الثالث**
الشدة وضده الرخاوة ومعنى الشدة ان يشتد الحرف في المخرج ولا يمتد الصوت في
وقته وحروف الشديدة ثمان يجمعها هذا المصراع **مصراع** اجد قط بكت
وحروف لن عمر من حروف بين الرخاوة والشدة فارع وحفظ والبواقي
والبواقي حروف الرخوة ومعنى الرخوة ان ينبسط الحرف في المخرج ويلين فيمتد الصوت
الرابع الاستعلاء وضده الاستفال ومعنى الاستعلاء ان
يميل اللسان عنه بالارتفاع وحروف الاستعلاء سبع يجمعها هذا المصراع
مصراع خص ضغط قظ والبواقي استفال ومعناه ان يميل اللسان عنه
الى الانخفاض **الخامس** القلقلة وضده السكنة ومعنى القلقلة ان

يهتز الحرف في المخرج فليحفظ من ان يتحرك حتى يتردد وحروفه خمس يجمعها قطب جد
والهتز في الساكنة ومعناه ضد القلقلة الدرس الثاني في صفات اخر الحروف وهي ست
الاول الانحراف كما ذكر في المخارج وهو الميل ومخصوص باللام والراء وهو
ميل اللسان الى الارتفاع المرتفعة ثانيها المكرر وهو مخصوص بالراء فليحفظ في
ويبالغ في التكرار ثالثها التفشي وهو مخصوص بحرف الشين ومعناه انتشار اللسان
في جوف الفم الرابع الاستطالة وهو مخصوص بالضاد ومعناه ان ينطبق
عن وسط طرف اللسان في الطواحن الى ان يميل بمخرج اللام على الصحيح الخامس
الصفير وهو توجد في ثلثة احرف الصاد والسين المهملتين والزاء المعجمة
وهو صوت يخرج من الشفتين بالغنة ما سادسها اللين وهو في الياء المثناة التحتية
والواو الذين كانا ساكنين مع انفتاح ما قبلهما مثل يوم وليل ومعناه ان يتكلم
بهما باللين الدرس الثالث في صفات الحروف مع الالف واللام اعلم ان الالف
اذا اتصل بحرف كلمة قبله ~~...~~ يكون على وجهين وجه يتردد با

وهو من الصفات المنفية

اللام

اللام في ما بعده مثل الشمس ووجه يظهر اللام ويخفف مثل القمر وما لا يظهر فيه اللام
يسمى اللام فيه شمسيا وما يظهر اللام فيه يسمى اللام فيه قمريا وقد يسمى الحروف بهذا
الاسم والحروف الشمسي اربع عشرة والقمري ايضا اربع عشرة وفي هذا الظهر ان
على اللام ثمان وعشرون لا تسع وعشرون والحروف القمري يجمعها هذا المصراع

حروف الهجاء

مصراع اجمع عنب هوى عج كم خفق والشمس سواها
الدرس الثالث في التفخيم والترقيق ومعنى التفخيم ان يتكلم الحرف في مخرجه
بغلظة ما لا في الشدة والترقيق ضده اعلم ان الحروف المستعلية سبعة
تفخم وحروف المستفلة ترقق سوى اللام والراء المهملة فان فيهما تفصيلا اما
اللام فالتفخيم في لام الجلالة بشرط ان يكون ما قبله مضموما او مفتوحا مثل
هو الله وبسم الله فاللام فيهما مفخم على الاتفاق وكذا ان وقع اللام بعد
الصاد المهملة والطاء المؤلفة المهملة والظاء المعجمة المؤلفة ان كانت اللام مفتوحة
فتفخم عند ورش واما الراء ففيها حالة للثلثة اما متحرك او ساكن في

المتحرك ان كان مفتوحاً او مضموماً يفخم بالاتفاق وان كان مكسوراً فيرقق
بالاتفاق واما الساكن سواء كان السكون اصلياً مثل ارجع او عارضياً
مثل بقدر او ستر فما قبله ان كان مفتوحاً او مضموماً يفخم وان كان
مكسوراً سواء كان الكسرة اصلياً او عارضياً ~~فان كان~~ ولا يقع في الكلمة حرف ٢ متصلا او منفصلا
استعلاء مثل ارصاداً ومرصاداً لبالمرصاد والقرطاس وان فرقة
فيفخم ايضاً والا مثل المرية يرقق وان كان الراء ساكناً عارضاً وما قبله ايضاً ساكن
فان كان ياء تاماً قبله مفتوحاً فيرقق مثل الضير والخير والطير وان كان الفا
يوقف بالاسكان او الاشمام فيفخم وان كان يوقف بالروم فحكمه حكم الوصل وسيجيء
بيان الاسكان والاشمام والروم في باب الوقف انشاء الله تعالى تبصرة الالف
تابع لما قبله في التفخيم والترقيق الدرس الرابع في بيان حكم التنوين والنون الساكنة
اذا اتصل بحروف الهجاء اما حكمه فاربعة الاول منها الاظهار وهو التكلم
عليه بحيث يظهر الحرف من غير غنة الثاني الاخفاء وهو مد الصوت الضعيف

في حالتها

في حالتها الباقية ونصف المد الادغام ومعناه ظاهر الغنة وهي
مد الصوت في الخيشوم حتى يخرج من الانف ~~فالاظهار عند حروف الحلق~~
~~الهمزة والهاء والعين والحاء والغين والخاء~~ وقد نظمت هذه الاحوال لتيسير
على الطالبين شعر اذا ما الف التنوين والنون ساكن * على كل حرف
فاحكم الها اربعا * فعند الحلق اظهر وهي ست بلا مرا * ويجمعها قولي همز
خفيهما * وعند وادغم في يمولن وادغم * على اللام والرا الكلمات تقع
جميعا * وادغم على الباء ثم غن واخفين * فعند فا زج المقول وعا
وخف سوى ما قلت لاخفيت سوءته * والله ان حظا في دعا * وهي
خمسة عشر حرف التاء والثاء والجيم والدال والذال والزاء والسين
والشين والصاد والضاد والطاء والظاء والفاء والقاف والكاف
وينبغي ان نذكر لكل واحد منها الامثلة المصرفة مثال الاظهار من حكيم حميد الخ
غيره من خلق انهار كل امن مثال الادغام مع الغنة

مَن يَشَاءُ ۝ تَنزِيلٌ مِن رَبِّ العَالَمِينَ ۝ مِن وَاقٍ ۝ خَطِيئَةٍ نَغْفِر
لَكُم ۝ مِن رَبِّ العَالَمِينَ ۝ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ ۝ مِن بَعْدِ ۝ مِثَال
الأَنْهَارُ لَهُم ۝ بَخْسًا ۝ صَعِيدًا طَيِّبًا ۝ إِذًا دَأْصِبْ ۝ أَشْكُو

٢ مثال الإدغام
٣ مثال الإدغام مع ... والغنة

وبهو في ... وقد زاد ... هذه الأحوال الأربعة القلب والإظهار ... وقابليتها في
في العلم بين القلب والإدغام ... قال ... في الباء ولا يخفى أن الغنة اللازمة للإ

تكملة في الميم الساكن إذا التقت الميم الساكنة مع حروف الهجاء ... في
تقع ... الإظهار ... في الميم والباء ... في الميم ... إدغام المثلين
وفي الباء تخفى مع الغنة ... الباب

الدبج الخامس

في المد والقصر اعلم أن حروف المد ثلثة تسمى حروف اللين أيضا وهي الألف
المفتوح ما قبلها والياء المكسور ما قبلها والواو المضموم ما قبلها وسبب المد شيئان لفظي
ومعنوي فاللفظي الهمزة والسكون اللذين وقع بعد حروف المد والاعتبار بالكو...
قبلهما ... المد مد الصوت بقدر ألف فيزاد إلى أربع ألف ... تقصير ...

٢ إلا عند الورش فإنه يمدها ... الضالين المغضوب عليهم ...

والمد البعد ...

والمد أيضا قسمين متصل ومنفصل فالمتصل ما كان حرف المد وسببه
اللفظي في كلمة واحدة نحو جيء وسوء وجاء ودابة بشرط أن يكون السكون
أصليا فلعاصم مده إلى أربع ألف وغيره يزيد وينقص وللكوفي فيه القصر والمد
إلى ثلث عشر ألف واحدة والأربع أجود والمنفصل ما كان حرف المد في كلمة
في كلمة آخر نحو إنا أنزلناه في أيدينا وقالوا الحمد لله آمنا فلا قصر في
هذا أيضا إلا عند ابن كثير والقالون والباقون يمده ... ولعاصم إلى أربع
وإن كان السكون عارضيا كما في آخر الآيات فإن كان الوقف بالروم فالقصر لا غير
وإن كان بالإشمام أو الإسكان فلا يقصر بل القصر ... فيه ثلثة أوجه القصر والمد
والتوسط وأما سبب المعنوي فهو في حرف ... لنفي كلا ولا ... في النفي
ويعتبر الحمزة المد فيه ويستحب غيره ... هذا ... في كلمة التوحيد في جهة المعنوي
لا اللفظي اللهم لا تقصر بنا عن رحمتك يوم لقاء حبيبنا محمد وآله **تبصرة**
الضمير المفرد المذكر الغائب وهو ينقسم باعتبار ما قبله وما بعده ...

فان كان ما قبله وما بعده متحركين فالصلة اتفاقا والصلة في الهاء ان كان مضموما بحرف
بالواو مثل انه هو وان كان مكسورا فبالياء مثل به انفسكم وان وقف فيسقط الواو
والياء وان كانا ساكنين فلا صلة مثل عليه الله الا ان الجزري زاد ابن كثير
في اية عنه تلهى فانه يقرئه بالصلة والاشمام وان كان ما قبله متحركا وما بعده ساكنا
فلا صلة ايضا مثل به الله وان كان ما قبله ساكنا وما بعده متحركا فلا صلة ايضا
خلافا لابن كثير عموما ولحفص راوي عاصم في اية فيه مهانا في سورة الفرقان

تتمة اذا اتصلت هاء الضمير بالفعل المعتل المجزوم مثل يرضه ونصله
فقرء بعض القراء بالكسر المختلسة عن الصلة وبعضهم بالصلة وبعضهم بالسكون
وروي عن امام الكسر بالصلة والسكون فقط **الدرس السادس** في الوقف
الوقف عند القراء على تسعة انواع الاسكان والاشمام والروم والالحاق والابدال
والحذف والاثبات والنقل والادغام والمشهور منه ثمانية الاول الاسكان
والاشمام والروم والابدال [illegible] غير مشهور ولا طائل تحته ما يعتد به فلم نذكر [illegible] ٢ والابدال

اما الاسكان

اما الاسكان فهو تسكين اخر الكلمة في الوقف بحيث لا يبقى اثر من الحركة واما
الاشمام فهو ضم الشفتين بعد الاسكان واما الروم فهو اظهار الحركة بصوت
ضعيف حتى للاسكان يسمع من غيره قريب واما الابدال فهو ابدال حرف اخر
او التنوين بحرف فان كان اخر الكلمة غير منونة ساكنا فالوقف فيها بالاسكان
لا غير مثل يعلمون وان كان مكسورا سواء كان منونا ام لا يجوز فيه الاسكان
والروم مثل واذا مرضت فهو يشفين وان كان مضموما سواء كان منونا ام لا
فيجوز فيه الاسكان والاشمام والروم مثل نستعين وغفور رحيم وان كان
مفتوحا منونا فالابدال لا غير فان كان اخر الكلمة الموقوفة تاء مثناة فوقانية
فتبدل بالهاء وان كان غيرها فبالالف مثل رحمة وعليا وقديرا وان علم
ان ما يتاء وان يبدل على الهاء لكن الوقف بالاسكان ايضا **فايدة** اعلم
ان الوقف في القرآن الكريم بمعنى ان يوقف بتركه او فعله [illegible] حكم
ان الوقف ليس كما يرتب [illegible] بمعنى ان الابتداء بما بعده لا يصير [illegible]

ما قبله بالاعادة يكون اجود الدرس السابع في الادغام الادغام على
صغير وكبير فاما الكبير فهو من قاعدة الثلاثة وهي ان ... وهو ان يكون حرفان
متماثلين متقاربين متحركين في الكلمة ... مثل ...
واما الصغير فان يكون المتقاربان او المتماثلان اولهما ساكن فيدغم في الثاني وهو
على نوعين متفق عليه ومختلف فيه فالمتفق فيه ان يتقارب ... المتماثلان
وساكنهما ساكن مثل فاضرب به وفي قلوبهم مرض بشرط ان لا يكون الاول حرف
مد مثل في يوسف فانه لا يدغم ولهذا ان حرف لين مثل عصوا وكانوا يعتدون فادغم
ولا باس ولم يوجد في القرآن ياء التي يتقارب السكون واعلم انه قد اتفق القراء
ادغام الذال المعجمة والذال والظاء المؤلفة مثل اذ ذهب واذ ظلموا والدال
المهملة في ضمة في الدال والتاء المثناة الفوقانية مثل قد دخلوا وقد تبين والتاء
في الدال المهملة والطاء المؤلفة مثل اثقلت دعوا الله وقالت طائفة والطاء
المؤلفة الساكنة في التاء المثناة الفوقانية مثل بسطت وليبق الطاء في الطاء في

الادغام

بالادغام وفي الم نخلقكم تدغم القاف في الكاف اجماعا وتمام
الخلاف في بقاء صفة استعلاء القاف وابقى يدغم اللام لفظ
قل رب وقل في اللام والراء مثل بل لك وقد تكم وبل لما
فهذه الصور كلها من الادغام المتفق فيه واما المختلف فيه فانهم
يدغم الثاء المثلثة الفوقانية في الذال المعجمة في آية او يلهث ذلك في سورة الاعراف
والباء الموحدة التحتانية في الميم في آية اركب معنا في سورة الهود
والنون في كلمة طسم في الميم والنون في كلمة يس في واو والقرآن
والنون في كلمة ن في واو والقلم والذال المعجمة في التاء المثناة الفوقانية في
كلمة اتخذتم وعذتم هذا اخر ما اورد في هذه الحروف المتقول من درس التيسير
وقد خصص بالتيسير على الطالبين وترجيهم ان يدعوا بالصلاح
لهذا انته وارائهم الى الفلاح بمحمد وآله خاتمة للقراء رموز في القرآن
فان يكتبون فوق الكلام فان ... اشار بها عن ان يشير انها بالمعرفة

لا علامة عدم الوقف م علامة وقف اللازم ط علامة وقف
المطلق واما الكاف موضع يجوز الوقف والوصل فان يرجح الوقف فعلامة
ج وان يترجح الوصل فعلامة صلے ز علامة وقف المرخص قف
علامة ان بعضهم حكموا الوقف وبعضهم الوقف س علامة السكتة وقفه
ايضاً علامة السكتة. قف يعني عليه الوقف قلا يعني قيل الوقف
وقيل بعدمه صل علامة اولوية الوصل صلى علامة اولوية الوصل
ك يعني كذلك اي حكم ما قبله في الوقف والصلة والعلايم الذي فرق الكوا ابتي
خب علامة خمس اهل البصرة عب علامة عشر اهل لب علامة اي
اهل البصرة الذين يعدونه ابتداء الاية تب علامة ان اهل البصرة يقولون
ابتداء الاية خاتم وكان هذا الخاتم مناسبا للمقدمة ولكن لما كان
الفوايد التي نهاية خاتمة لها لحقت هذا الخاتم زينة لمختصر الخاتمة وعليه التكلان
في الاية والخاتمة الفضلاء من اهل الاربعة اختلفوا في وجوب الترتيب بحكم

الامر

الامر في قوله تعالى ورتل القرآن ترتيلاً من الوجوب او الندب والذي يظهر
ان القرآن قد نزل عربيا وبرعي مخارج الحروف والموقف في لسان العرب جداً
فمن لم يرع المخارج في القرآن فكأنه قرأه بغير العربية وقيل تجويد الحروف ومعرفة
الوقوف كما سئل علي مولانا باب العلم صلى الله عليه وسلم عن معنى الترتيل فقال الترتيل
هو معرفة تجويد الحروف ومعرفة الوقوف وتجويدها ان تخرج كل حرف من مخرجها
والبعض ايضا يحكم بوجوب التجويد لان القاف في قل مثلا اذا خرج في مخرج الكاف يتغير
فيكون كل وكل امر من غال يقول بمعنى الاكل فاعلم ان الخروج في المخرج يغير
المعنى ويغيره فمن اجتهد في هذا المقام على ان يتلو القرآن على صراط مستقيم

اللهم رب العالمين ويا مالك يوم الدين
اجعلنا من الحمد وكتبنا من الصالحين تمت

تمت النسخة بعون الفقير الحقير [illegible] ابن
[illegible] محمد صالح [illegible]
[illegible] ١٢٥٥

الدرجة الاولى [illegible] اللهم [illegible]
القرآن [illegible] الاستاذ [illegible]
[illegible] اللهم ارض [illegible]

باب الجاء [illegible] باب الخاء المعجمه

خنیس [illegible]

خلد [illegible] خراس [illegible] طلقان [illegible]

باب الدال [illegible]

خلیج [illegible] خنشک [illegible]

دکن [illegible] باب الذال المعجمه [illegible]

[illegible]

باب الراء [illegible]

باب السین [illegible]

[illegible]

سلب [illegible] سالکین [illegible]

سنبدان [illegible] سالوک [illegible]

سیاب [illegible] سیل [illegible]

سندل [illegible]

سنجت [illegible] شب چراغ [illegible]

شنار [illegible] شارستان [illegible]

باب الشین [illegible] شباهنگ [illegible]

شکال [illegible] شتغال [illegible] شادخوار [illegible]

باب الصاد [illegible] باب الضاد [illegible] باب الطاء [illegible]

شکال [illegible] باب العین علقم [illegible]

باب الغین المعجمه [illegible] غنچار [illegible] عطب [illegible]

طغرل [illegible] محمود [illegible] غلله [illegible]

[illegible]

غلبیل [illegible] غلیلبیج [illegible]

باب الفاء [illegible]

[illegible]

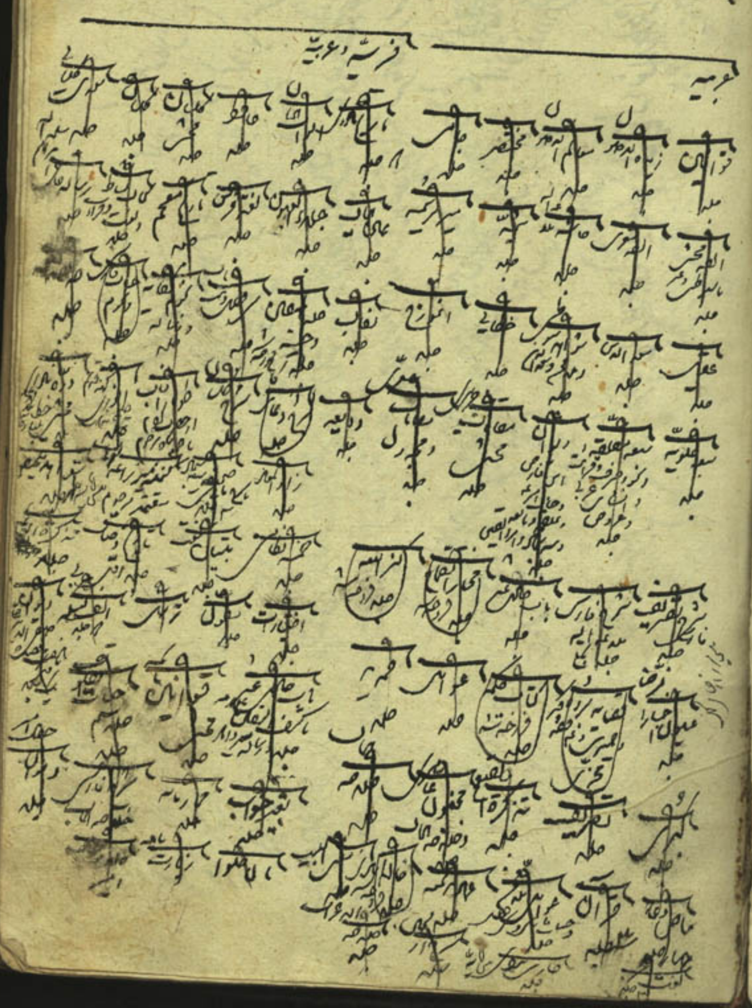
[illegible]

[illegible]

ا ز اله المالك

جه درت كتب تمه ابن عبد الله النوری كاف نزعواری ازمان شرفی

ربابزدنی علماً و فقهاً واشرح صدری لك الحمد كما ينبغی و جهل اوده دی [illegible]

هال زر و آرام همیدن

مخفیه [illegible] دنیا بان هماهه

دیر سیغ هوانی [illegible] زنبه

باب البواب و کل ثنابم [illegible] و بابل

وعد فهم اوده کر و شانی [illegible]

ونیک توبدن [illegible] پنده یان ارش [illegible]

[illegible]

١٢٥٦

خلوت گزیدگان سراپرده قبول
سادات رو بسینهٔ مرد خدا زنند

دست از جهان کشیده گدایان کوی آل‌بیت
بر تخت و تاج قیصر و فغفور پا زنند

منعم که ترک گفته ز اسباب عیش
سر عزت از شهنشه [illegible] اصلا زنند

نه علم و نور عارفانه
سر با برهمنان که دوم از کبر پا زنند
مردانه پای بر سر کبر و ریا زنند

شاهنشهان کشور تجرید از فنا
هر صبح و شام خیمه عالم بقا زنند

گم‌گشتگان که طالب راه هدایتند
دست طلب بدامن آل عبا زنند

روشن دلان که نور علی [illegible]
مردانه گام در ره صدق و صفا زنند

تا می صاف بمیخانه صفا خواهد بود
سر ما خاک در میکده‌ها خواهد بود

مطرب عشق از این پرده نوا نو دو چند
عاشقان نغمه‌سرایم چو سازی نو خواهد بود

مردم از دیده آن قافله ماند و آه
تا بکوی تو دلم آواز درا خواهد بود

از جبینی که فروغ [illegible] جلوه‌گر
[illegible] خواهد بود

تا ز زلف تو [illegible] خاطر ما
[illegible] خواهد بود

تا نکند کنج بقا رخت بویرانه جهان
خانهٔ تن بسر سیل فنا خواهد بود

گر چنین نور علی جلوه نماید بدلم
دل بجای که انوار خدا خواهد بود تمام شد

چون نسیم از دم سحر کوی روان
نامهٔ [illegible] جانان میرسد

صبح وصل آمد [illegible] کند
[illegible] بدرمان میرسد

غم مخور [illegible] لطف [illegible] باز
[illegible] کنعان میرسد

مژده ای دل [illegible] جانان میرسد
[illegible] جان میرسد

ای [illegible] تو [illegible] چند
[illegible] ساقی چند

جلوه [illegible] در جهان نور علی
[illegible] سلیمان میرسد

[illegible] زان [illegible]
[illegible] سلطان میرسد

[illegible] جمعیت [illegible] از [illegible]
بار [illegible] میرسد

[illegible] نور علی
[illegible] چند

منم آن بلبل [illegible]
[illegible] چند

[illegible] چند

[illegible] خاطر [illegible]
[illegible] راه [illegible] چند

[illegible] تمام

هو الواهب

کتب نسخه درگاه در نقوشته کان صرف امانت است

دیگر میرزا رضا نوشته
نایب گنج شاه
تفسیر
جلد

مسائل میرزا ابراهیم
جلد

نفع الله تا کم میرزا
[illegible]
جلد

قواعد [illegible]
جلد

مسائل [illegible]
[illegible]

مسائل حسب الارشاد
صدقة الکفیه
جلد

نزد [illegible]
صحیفه
جلد

بس نور حسین [illegible]
انوار سهیلی
جلد

بس نور حسین [illegible]
حیات القلوب
جمعه الازار
جلد
جلد

قرآن با شمس [illegible]
جلد

[illegible]

سبعه معلقه [illegible]
میرزا احمد مرحوم [illegible]
[illegible]
جلد

شمس احمد [illegible]
[illegible]
جلد

خزانه [illegible]
[illegible]
جلد

[illegible]
[illegible]

حواشی [illegible]
[illegible]

گنجینه معتمدی [illegible]
[illegible]
در تبریز

حیات القلوب
حیات [illegible]
عروات
[illegible] میرزا [illegible]
[illegible]

والفنا

[illegible] تاج خسروان آن الا [illegible]
[illegible] بکیراك [illegible]

[illegible] منفعل زلفی [illegible]
محمود [illegible]

[illegible] بینه
[illegible]

[illegible] آزاده [illegible]
[illegible] محبوبه آدمم

[illegible] یلدن آلدم [illegible]
[illegible] عاشق آزاده [illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible] کوردم
[illegible]

[illegible] قانیمن [illegible]
[illegible]

[illegible] غلدم
[illegible] منزل اعلام

[illegible]
[illegible]

اللهم زدنی علماً وفهماً والحقنی بالصالحین

صورت کتب عربیه و فارسیه و ترکیه ... بنده کمترین ...

... دارم ... از علم ...

مخطوط ... عالم ... رحمت ...

قرآن و سائر کتب دینیه

احادیث

قرآن کریم — جلد

قرآن — جلد

سائر اعمال — جلد

شرح اربعین — جلد

دلائل الخیرات — جلد

مصحف — جلد

زاد المعاد — جلد

حلیه — جلد

تذکره — جلد

کلام — جلد

رساله — جلد

کتب صرف

گلستان — جلد

شرح — جلد

تذکره — جلد

لغات — جلد

٢٠

اشعار فارسی

کلیات سعدی — جلد

حافظ — جلد

انوری — جلد

دیوان — جلد

نحو

عوامل — جلد

الفیه — جلد

شرح جامی — جلد

سیوطی — جلد

مغنی اللبیب — جلد

منطق

کبری — جلد

شرح — جلد

شمسیه — جلد

معانی بیان

مختصر — جلد

مطول — جلد

تلخیص — جلد

لغت فارسی

برهان — جلد

بیان — جلد

تفصیل کتابهای نسخه ... بابت ... اب ...

... ١٢٧٨ ...

... میرزا ...

براهین العجم

منشآت و اشعار مرحوم میرزا احمد ...

... خط مرحوم میرزا ...

جلد

قرآن خط ...

قرآن خط ...

جلد

زبدة البیان فی براهین احکام القرآن

جلد

تاریخ ... شاه ...

بیاض خط ...

بیاض ...

جلد

مجموعه ...

جلد

تاریخ ...

اسباب ...

جلد

... [illegible]

مجموعه

منتخب ...

تفسیر ...

مقامات ...

معالم ...

زبده ...

قوانین ...

جلد

جلد

جلد

مجنون ...

سبعه معلقه ...

جلد

جلد

دیوان ...

دیوان ابن فارض

... قصیده ...

جلد

جلد

مجموعه

... جلد

جلد

۱۲۷۳

تفصیل کتابهای سنه ... در شهر محرم الحرام

قرآن مترجم خط ... جلد | قرآن ... جلد | قرآن جاپی | لغا قرآن جاپی جلد | قرآن ... جاپی

مصباح | صحیفه کامله جاپی | صحیفه سجادیه | خط ... جلد

زاد المعاد | تحفة الزائر | زیارت نامه جلد

ملتقات ... جلد

مفتاح الفلاح جلد | تفسیر صافی جلد | قرآن ... جلد

۳۳

احادیث

تحصیل اخبار ... جلد | شرح اربعین جلد | حدیقة الشیعه جلد | باطن خوارق ... | باب ... | کشف الیقین | سور قرآن جلد

باب ... جلد | عین الحیوة جلد | حیات القلوب جلد | حیات القلوب | حق الیقین جلد

اختیارات جلد | تذکرة الائمه جلد | تعبیر خواب جلد | حلیة المتقین جلد | ... عالم جلد

... جلد | مجالس المتقین جلد | مخزن ... جلد | ... جلد

جوامع الکلم جلد | بحر ... جلد

لغات عربی و فارسی

لغة فارسی

قاموس جلد

برهان قاطع جلد

تبیان جلد

لغات جلد

[illegible]

کنز اللغه جلد

اصول

قرآن خط جلد

قرآن با ترجمه جلد

زبدة الاصول جلد

معالم جلد

حاشیه [illegible] جلد

حکمت

شرح هدایه جلد

[illegible]

فقه

رساله [illegible]

رساله [illegible]

رساله درصوم

صیغ العقود جلد

[illegible]

تواریخ

روضة الصفا جلد

الف لیله عربی

الف لیله فارسی

ناسخ التواریخ جلد

تاریخ [illegible] جلد

تاریخ نادری جلد

جلد اول

انوار سهیلی

[illegible]

دیوان نابی

جلد

خمسه نوائی

جلد

خط

سبعه معلقه

مقامات حریری

خط

جلد

جلد

قصیده بانت سعاد

دیوان علقمه

دیوان امرء القیس

جلد

سبعه معلقه

خط

جلد

جلد

دیوان

جلد

مجنون لیلی

جلد

جلد

جلد

جلد

جلد

بوستان

جلد

جلد

مثنوی

خط

جلد

حافظ

جلد

جلد

جلد

جلد

خمسه نظامی

بوستان سعدی

جلد

دیوان

جلد

دیوان نوائی

جلد

کلیات سعدی

جلد

جلد

کلیات

جلد

جلد

٢٥

معانی بیان

سعد تلخیص — مطول — مختصر
جلد — ٢ جلد — جلد

مطول حاشیه‌سی — خطائی
جلد — جلد

حساب

علم حساب — شرح بهائی — خلاصة الحساب
جلد — جلد — جلد

کلام و ادب

حاشیه‌لی — [illegible] — تجرید — [illegible]
جلد — جلد — جلد — جلد

[illegible] — کفایه — زبدة المصالح
جلد — جلد — جلد

[illegible]

صرف

امثله — مراح — شرح تصریف — کتاب الفصول — کتاب الحاشیه
٢ جلد — جلد — جلد

شرح تصریف — شرح جاربردی — تذکرة الصیغ — [illegible]
جلد — جلد — جلد

نحو

عوامل — عوامل شرح — اظهار — عوامل ترجمه — [illegible]
جلد — جلد — جلد — جلد

جمله — الفیه — اظهار — عصام — [illegible]
٢ جلد — جلد — جلد — جلد

شرح جامی — مغنی اللبیب — [illegible]
جلد — جلد — جلد

مغنی اللبیب — شرح رضی — [illegible]
جلد — جلد — جلد

منطق

ایساغوجی — شمسیه — شرح شمسیه — حاشیه — [illegible]
جلد — جلد — جلد — جلد

کبری
جلد

بسم الله الرحمن الرحیم

سپاس و ثنا که سزاوار حضرت خدای را و تحیات و ثنیات رسول را و آل و اصحاب او

این چند لغت از لغات مغولی و تاریخ و صاحب کتابی در فصیحه قلمی شده باب الالف

اتباق یعنی مصاحب و دلارام را گویند چنانکه گفته میر قرقاق که او شاه را اتباق است

آده بابر چینی یعنی ابریق ادناق یعنی بار رکان ایلغامیشی تشتیح لکان

ادچمیشی عرض و چار لکان در دفتر خاص طرد شکست سطر است اوجامیشی

اشرامیشی رعایت و حمایت و اکرام لکان اختاجی میر حجرت شاعر گوید

حاجی سیات لای تحری لعب در لکان عدد تو بنده حقیری ایداجی

وجوان الله اش و آبا طعام است گفته اند در مطبخ تو چوب جوز بلوط تا ابا رزد

بکتر سر آید ایات اغروق احمال و اثقال را گویند اینجو خاص پادشاهان و شاهزادها

باشد و متاع او و ملازم او آلتون تمغا فرمان زرافشان است التمغا که مهر کشند

الکیغو مکتوب و عبارت مکتوب است ابو اختر ابن دنجیت اغرسیغ حکم که

بانعام و اعز از بشر اوجکای غارت و غنیمت است آذوغ مرادف قفار و ذخیره

آذغنجی رسن و ریسمان را گویند ایدیکی قوت مالک ایغور را گویند و ایغور نام قبیله

از مغول ایلی اتباع و اطاعت است اولد بنجیاغامکان سپاهی و شمشیر دار را

حرف الباء باسقاق شحنه را گویند باسلامیشی رهبری لکان بکاول

براق بقاول دست راست خلف جاو قفار بادرجی طباخ و خاصگیر را

گویند بلغاق فتنه و آشوب و فترت است بیلک تکمیل اول دو عراز سکان

دنباله

٢٦

بیلک زبان شاهان که در جمع بیلکها و در ترکیها گویند بجبید بایم او لمغن کلیه

پاره میرده چنانکه گرمه به بردبار گرمی نشینه د بهر تبر باره اولاغ بیعلاو میشی

بالشمیشی صبر و مقاومت لکان حرف التاء ترایجی و جزا دولت دان مکلف نمود

تا عزم نگاه دارند توشامیشی تولیق لکان تونقال یرلیغ حکم نگاه داشت مرتضی

تورغامیشی تزق لکان و براکنده ساختن توتکجا میشی معاهده و مقاوله لکان تماجا

مضایقه و مزاحمت لکان تکشمیشی ملاقات لکان و بهریه دادن تقعاول راه

و محافظ در سفر است تکسوق مثل مشوخ راه او رآدنتیسر و عزیز را گویند توغوتزل

ماکول است تمغالتشان توقیت است تتم خانه و دکان و در مثل گویند یتیم با بتر تیفود

جور و تکلیف است ترلک کمر او ل جامه که استیشر کرته بشتر تیرخان معاف و مسلم

را گویند توبجیکان باسا نامه که عبارت از قانون نامه باشد تاپشمیشی ملاقات لکان

شاعر گفته تا پشتمیش تیم بهم در مجادله ز آن دسته بیش جز و آفاق بگیری حرف الجیم

جو یاسامیشی بنبره لکان جاو نقار دست چپ جیلامیشی

و تعزیه لکان جهان و جنگ از نامهای بغیه است جونکسانک مثل الممالک را گویند

جند ملک باشد جوجانک ممزوج است حرف الدال دلای

در معاهد النحو باشد دکله جای زرکش یعنی را گویند دقباق جنگ و قبار زرکش را

گویند حرف السین سهرامیشی اهمال لکان سبوزغامیشی

و حال و عاطفت است سوغات و سوغو عطیه و بهر ته را گویند ساورین مرادف

ترغوت است سوبرامیشی تربیت و تعزیر را گویند سوعبه میوه و دست خوش را

سکور جیان برادو بلاد و اولقه دار آن در آن ابه کشانند حرف الشین شیرا

بعض عود وارنده

خوانیه بشارت شادیروان بضم ثالث سراپرده دیوان ملوک شمقچه قباری نیمه است
حرف الطاء طالغان نام شهریست طوی ضیافت عروسی است طغاری لگن است
و در عهد طفلی کلمه که بدان نگه می‌نمودند زچو علته ذخیره مجاز است حرف العین
عیاری کنایه از استعمال حجر اسطرلاب است عمد بتی علم کوم عکمار مؤول است حرف الغاف
قامان حکیمان و منجمان است قاپیونکی مجازات حکمته قوبولغان سرابهر کرموول است
محمه را گویند کسنه تا مرغان هولیم کوزمه قوشادان جوقدا لشکر قوتا چوگان جادو تبال را
گویند قوجور تیچو تاقیچو ایلی مهره لغت لطیف را گویند کر رعلا و اهیال طرح مرتبه
تاقلغی داداران گزیده و صفوی است قزال تمغا حکم باشد که بتوقیع لعلی آید
قرا تمغا روزنامه قرولتای جمعیت و شورا قلاونات مرادف عوارضات است
قوطعر گربه است که از هزار باشد و معرب است قرمشی لهریت دهقر را هم گویند و در کار
مملکه قوشیج معلول بود قرمقیق قراتوق است که او را هم گویند کشتن قورشی بمعنت
تز ابیر قراقور بلت است نیزه پیرکه تر حرف الکاف کوکای طبیب خانه است
کلوحاان داد و یکنام کیجکاه ساقه لشکر را گویند و در دفتر خاصی در اداغات حرف
براداقار و جاولقار و تسغلای و کاه معتبر از دست لات وجه وحشی ولی لشکر او قیه
کرکی یراق اسلحه است و اسمه اوکم است از آزوقه و غیرها کرفانجی برکی و جنت کرت
لنکاچ شاوره کیونکلا میرغیق روز روز و روز مول است حرف المیم
منجی عبارت از انصاری است موجلکا صحبت نکار مشکوی قصر را
گویند ملواج جانوری را گویند که بهار دام بنهند تا دیگر جانوران را بزنند و بهرام بچه
و جاریه رحیم و بهرام گویند حرف النون نوکر و منکی صف و داره
مرده رنگ بزیاده کاف
رانیند
معنی سیرات است

ابجد

بیعت
نقشه

کوینه لغزله و یغله کالکن دلدار مجموعه حرف الیاء یلواج برکه
خطاب پیغمبر را نامند یارغو مرافعه و دیوان و تفاحه دعوی را گویند بکین
بیرا ابرار جان از محروسات یورلتق سرعت و منزل است یوت ترک علامت
یاسامیشی رعایت و حمایت و نظام دادن در شرح حذف الغوبز ا
دریا یبیز حرکت شاه خورشید و ستاره لشکر دیه نیشه از لغات مول حرف آخر

و تنبه ایر بکر خضری بهتر برادر آق فقیر ایاز
محررت تحریر یافت لیلة الاثنین فی ذی القعدة الحرام
۱۲۵۴

در غم یی هیچ بار برآمی جشم در نهی اوبرد آمدم رنگی وگل شدم که تماشا کم جز باب
و بیاد چشم و دهانی و ده باهر که برآمیختم ارغوانی به برده جرعمم که هزار آفرین برغم

درمیخ تحقیقه در جلشه در ارزیست دلبکتب برتار نکشی رنگی سروی کرامی شبنم الا لجرک
در بعد من الشرد در دو ارضه دیر است ارضه بیت ای رعنا انفقه در است زیرا که در خاک جلد حقیقی دیر یع

هر زمره که بلقو باشه با حنوار بدبختی بدبهکیم می چون عهد دستان الصفا
بر کیمیت جام زهره کامه از کمی جوان که سخن خلیم تاجون عینی عاشقان عشاق

کرید هجران صنو رهنما ما کند رفتم که مابابو خوشی یک نفس
از عقل جنبیت اوز لو کتو دانی

تو در دیا مسلمان بزلف ابحو صلیب جانا بتو بهستان چه بن باز کی
جکاو فری که از دین زهر مسلمانی بار آن کرد و غریب جستم تو آن کی

[illegible]

۱۲۵۳

بسم الله الرحمن الرحیم

ارژنگ چین بهشانه وردی ولندام باشد استخوان رنگ مرغیست که غذا ایش
استخوان جانوران باشد و صاحب برهان اهمای هم گفته و شاید اهمان جانور است
ارغنگ نام نوعی از فعال سمرقند است ارغنگ بروزن و معنی اورنگ است
و بمعنی فر و حشمت و شکوه هم آمده است و ورنگ علم را گویند اورنگ
بمعنی تخت خسروان و عقل و دانش و فر و زیبائی و خوشنمائی و شاهی و در یک نسخه
و بمعنی مکر و حیله نیز آمده و نام پادشاهی است که عاشق گلچهره بود و نام جانوری
هم هست ارژنگ بروزن ارغنگ نام خانهٔ مانی نقاش و گویند
که اصل این لغت ارتنگ با تای مثلثه بود در فارسی با زای بدل کردند
و بعضی گویند نام مانی ارژنگ بود و ارغنگ هم بهمین معنی است ارهنگ
نام قصبه ایست در بدخشان و گویند که سر مبارک لاعبه ته رده فرا
دراکجا مرقون است و زیبا رنگی است و ارهنگ چینی هم گویند و به اهل
آذرنگ بروزن الالهرنگ بمعنی روشن و نور و آتش است و بمعنی
رنج و محنت و هلاکت و غم و صعب هم آمده ارنگ بروزن پالنگ
مرقش را گویند و بمعنی لون هم آمده و بمعنی طرز و روش و حاکم و ملکی
هم گویند آن نگ چین و شکنج را گویند که بر اندام افتد خواه از ره

ه۱۹۱

وخواه از رهی قهر و غضب آید آبنگ کوهی باشد که در جانب قلعه بجهت
محاصره دگر داش آن شکسته و دیوار بر آن هم گفته اند که بجهت محافظت قلعه
دوانند که از بلی قلعه سازند و جمعی از حشم را نیز گویند که هجوم بیرون
قلعه بجهت گردش قلعه و هجوم لشکر بر آن بجهت محافظت آن تعیین
نمایند آهنگ نام سازی است و آواز و آوازی که در اول آغاز کنند
بر کشیدن و قصد و عهد و شتاب و تعجیل و قاعده و قانون و طرز و روش
و بمعنی خمیده طاق و ایوان و تهٔ آن که بنایان لنگه گویند و کنار و جوف
را هم گفته و جانوران آبی و حیوانات طلا و ما و لیس سایر حیوانات را
هم گویند اونگ رشته ای باشد که رخت بر آن اندازند و رشته که انگور را از آن آویزند
و بهر جز او گفته آویزان را گویند و او سنگ بمعنی اولین اوتنگ است
آب شنگ بمعنی وزن آبریز است و آن ظرفی باشد که طبیبان
از مس بصفه ارزیز آدمی که طبیبان مریض را در دو بخوابانند و ادویه جوشانیده
بریزند آذرنگ غم و رنج و محنت و هلاکت را گویند آذرهوشنگ نام
اولین پیغمبریست که بعجم مبعوث شد بارگه اوم زنگ مسجد آب و روز را
گویند و کنایه از دنیا و روزگار هم هست باعتبار شب و روز باشنگ خوشه
انگور را گویند که از تاک آویخته باشد عموما و خوشه انگور کوچک را که بر شاخ
تاک خشک شده باشد هم گفته و خار را نیز گویند که از بلی بچه نگه دارد

بالنگ نوعی از ترنج باشد بسیار شیرین که از آن مربا هم سازند معروف است
و نوعی خیار بزرگ را هم گویند برنگ تنگ جسم زرین را گویند و نوعی از یابو چرا
کم عرض هم هست و نوعی از پارچه را گویند که از کرباس سازند و طفلان را در
گهواره بر آن می بندند برنگ بروزن پلنگ جرس و درای و گلیمه را
هم گویند و بعضی همین معنی بارای نقطه دار هم آمده و بفتح اول و ثانی
بمعنی اندوخته و ذخیره باشد و نام ولایتی است که قطب جنوبی در آنجا
[illegible] و مثلا برج گاو را گویند که [illegible] از گاه بیشتر او نیز
برنگ بروزن خدنگ پرنده ایست سیاه رنگ که منقار دراز دارد و بیشتر
بر کنارهای آب نگاه بر سر درختها هم نشیند و آواز بلند دارد برنگ بروزن
فرنگ بمعنی [illegible] بوی رنگ بمعنی گل است [illegible] سپید مشک معروف است
پیرنگ بروزن نیرنگ نشان و هیولا باشد که نقاشان مرتبه اول
در کاغذ یاد داشت کنند و بعد از آن قلم گیری نمایند و رنگ آمیزی نمایند و هم
بنای آن طرح عمارت را که رنگ بریزند و کنایه حقیقت ظهور را هم است
و اشاره بعالم وحدت که عبارت از مرتبه [illegible] که آن اسقاط اضافات
ذات [illegible] از لباس اسما و صفات است تعالی و تقدس ذاته عما سواه
پاچنگ [illegible] را گویند که در خانه [illegible] و غیره از حجره و امثال
آن که [illegible] چشم از آن نگاه کنند پاچنگ [illegible] چوب باشد بهیات

ادوال

بهیات سروکول [illegible] که بدان [illegible] کوک را گویند [illegible] صید
آید پاسنگ بروزن آهنگ آنکه در یک کفه ترازو نهند
که برابر کول کفه دیگر پاشنگ بروزن آهنگ خوشه
کوچک انگور را گویند و [illegible] دانه [illegible] و کدو [illegible]
[illegible] که [illegible] و پاچنگ مترادف است
پالنگ بروزن شالنگ [illegible] و گویند [illegible]
که [illegible] چشم از آن نگاه کنند پالهنگ بمعنی پالاهنگ است
و آن [illegible] باشد که [illegible] لجام اسب [illegible] و [illegible]
و مجرم [illegible] گویند و [illegible] چوبی که [illegible]
[illegible] هر چیز [illegible] که باعث تعلق باشد
گویند پاهنگ بروزن [illegible] پاسنگ است و بمعنی [illegible]
که [illegible] هست و [illegible] بنظر [illegible]
[illegible] آسمان [illegible] گویند [illegible] آسمان هر یک [illegible] و صاحب
کعب الاحبار از توریة نقل [illegible] که آسمان اول [illegible] سنگ
[illegible] دوم از [illegible] سیم از مس و چهارم از نقره و پنجم
از طلا ششم از زبرجد هفتم از [illegible] یاقوت [illegible] اعلم و طبقه
از زمین و آسمان و دنیا [illegible] گویند

حیست ۴

لشت لشت لنك بروزن حرف رنگ بمعنی بهرزه و ناحق
و معیوب را گویند و بمعنی چاشه هم هست بیهان فرهنگ
نام کتابیست در آداب جهانداری از منه آنان که اهل سمرال
عجم است التاء تنك بفتح اول و سکون ثانی و کاف فارسی
نقیض فراخ و تنگ بار و حرف و انتر را نیز گویند و کنایه
از خوبان هم هست و بمعنی فرد طول و ناید یه لکن است هم لغة
وصفه یا تخته باشد که نقاشان در اظهار صنعت حوذی کنند عموماً و
نگارخانه مانی را هم گویند و باین معنی با تای مثلثه هم آمده و
تک اسب است که معروف است و درده گوهر او نایاب و عدیم
المثل بود نیز گویند و بمعنی سیزده و پانزده و طول وارده هم آمده
و نام ولایتیست در بدخشان و مقام معروف است که بر کنار بحری
به جوش صورتی مشهور است و بمعنی سخت و بسیار هم دارد که نقیض
سست و لانک باشد و فریب و نیرنگ را هم گویند و بضم الف
کرده سرینگ لکوتاهیست و بکسر اول منقار مرغان بود گویند
تودلک بروزن هوشنگ کنیوچ خروس صحرائی را گویند
که تذرو را گویند توسنک بروزن هوشنگ بمعنی ... باشد
براکنه حاصل لغو و ترکه حرص بنول و لکون ...

جز هر ا

الجیم

جبراهنگ بروزن خشم آلکند نخم زرد بود گویند که
زاد خار زبلکه باشد جبنانک جهال و قتال را گویند و بفتح
اول شتر را گویند که هنوز بزیر بار کشند و بمعنی کشتی بزرگ
هم است و باین معنی بجیم فارسی هم آمده و جهاز بزرگ بود
نوعی از قار هم دارد چنک منحنی و خمیده را گویند و قلاب
گویند عموماً و قلاب که بر آن فکک خیدار اند خصوصاً و پلنگ
نیز خوانند و پنجه انگشتان عموم و چنگال مرغان و جانوران هم باشد
و نام سازیست معروف و نگارخانه مانی و کتاب او را که مشتمل بر صنایع
نقاشی است دارد و عموم شکر را نیز گفته اند و بضم اول بمعنی گفتار
و بر چیدن مرغان دانه را از زمین و کشش و جهاز بزرگ و بکسر اول
بمعنی منقار مرغان و نوک سنان و پیکان و پیکان آنکه باشد الخاء
خدنک چوبی باشد نهایت سخت که از شاخ آن تیر و نیزه
و زین اسب سازند و خدنگ اسب بدین اعتبار گویند
خنك بکسر اول و سکون نون هر چیز سفید را گویند عموماً
و اسب سفید را خصوصاً و بفتح اول بد ذات و بد نفس را
گویند و بضم اول کرسنه و بمعنی باشد و عاشق بیخود و سخت را
گویند و بضم اول و ثانی و کاف تازی چیز خاییده را گویند

که نقیض کرمیت و بمعنی اسانی و خوشی که بعربی یا کرینه طوبی با لفلان
ام مست و بزیادة یای بعد از نون که خلینک کریا لباس را گویند
که فقیران و درویشان پوشند الله اعلم داینک خوانبار را گویند
که گوشت بر آن نهند دشتا سنک بمعنی فلاخن که آلت
سنگ انداز یست و محقّقش دست سنگ است دمشند
بر وزن بلنک نام شهریست از ملک ختای و غلاف خزینه و خزانها
و شاخچه که خرما بر آن است و بند که آب را بدان ببندند گویند
ذملک بر وزن سنگ آوازی که از بر هم خوردن دو سنگ
و در چوب و غیرها بر می آید و بمعنی نشان و نقطه بر کار هم هست
و مهو بیهوش و بیخبر دو دجموا هم گویند و بکسر اول چوبهاست
بهات سرو لوان است که بدان شکتوک را گویند الرّاء
دنک چند معنی دارد بمعنی لون حصّه و نصف و قسمت
عیب و عار محنت و آزار و رنج رفور و قوت و توانا
جان شتر قوی که بهر نتاج و نشاط نگه دارند
مال و زر و اسباب نفع و فایده لباس که درویشان
پوشند طرز روش و قاعده رستی و بر و بیابان و جه
بلعه خوف رنگ بمعنی خوف روییدن باشد حرف و تراوش
قالی
بخر ادبیّه بزه ابدان

خوشی ما رشه ربی منّت و شیبه بحجر و کار و رشتی
مکر و حیله و دغا خجالت و شرمنده گی حزن رواج
و رونق کار مایه اندک و قلیل بد را گویند که نقیض
خوب است طعام حال را گویند کنایه از خنده و جرب است
خیانه که گرینده تنها با فلان ساکن هذا ر دیعنی اخند و جری از تو بمنتو نشته
لعه خال و نقطه سیاه که بر جان کنز ارتم شیرین کاری
یعنی مصدر خوب شدن جلاجل دایره خشم با خجالت
آمیخته شرم و حیا ناراستی و خیانت دو سنگ بمعنی
روناس است که گیاه معروف است که ابریشم و جامه بدان رنگ کنند
دیم آهنگ چکش و گلّاف آهن باشد که در وقت کداختی در کوره
میماند و وقت پتک زدن از آهن میریزد و معرب آن ریم آهن است
الی آخر وادغنک زمین سخت و ریگ را گویند و هم خیمی است
زراعنک و زراغنه هم بمعنی است و جستی کلو را هم زراغنه گویند
ذنلک بر وزن خدنک نام درختی است کوهی که بسیار سخت
و محکم باشد و از آن نیزه و تیر و جاق و زین سازند و گویند اسش آن
قریب بچهل شبانه روز میماند و نام شهریست و زرشک را نیز گویند
و دقة قوهرا هم هست و کلمه و ایضا اسب را هم آمده و بمعنی نونه که نقیض

روییز برو زن تیز
نقش غالب را گویند

کهنه باشد و زرد چوبه را نیز گفته اند و بمعنی خردل هم هست و آن یک
نوع گیاهیست بستانی و صحرایی و فارسی و بستانی سرخ رنگ و فربه
باشد و چون بکوبند رز دو جنگ باشد گویند اگر بر عصاره آن بکوبند بزنند
بحالت خود نگاه دارد و نگذارد که بجوش آید اگر کور آن در آتش کنند
گزندگان تمام بگریزند و صحرایی در طبیعت این مانند و اندک تیز کی
فی و با ماست هم خورند و فارسی سپندان است که تره تیز که باشد
و خردل سفید را نیز گویند و بعربی حب الرشاد گویند و زرد آب
کل گاو ریشه را هم گویند دَغَنَک حبتی کلور را گویند و بعضی
قزلمچه که یک چشم نوده باشد باشد دنک سبزی در نگار و چرگرا
گویند که بر دی آینه و شمشیر و امثال آن نشیند و معرب آن زنج است
و شهر زنگبار را نیز گویند و پرتو آفتاب و ماه و خف ماهر را هم گفته اند
دژ بلکه بزرگ را هم گویند که شاطران و قلندر را نواز و بمعنی شده تیز و
سوزنده را هم آمده و آب و شراب هم هست و حسین دعالی
میگوید که از اشعار حسین معلوم میشود که رنگ آب صاف باشد و
شراب را با آن تشبیه کرده اند و چرک را هم گویند که باطراف چشم
بهم رسد و بعربی رمص گویند و کف زدن را هم گویند که
دستک زدن باشد دوَنک مرد حقیر و کوز پشت را گویند

تَنَک کتابیست نقاش است و چین و شکن را نیز گویند که بروی
واندام رسد و بکسر اول بمعنی قطره باران است و بابی بمعنی عوض نون
بای حطی هم بنظر آمده و باین لفظ خارپشت را هم گویند السپی
ساختر رنگ یعنی موافق که مقابل مخالف باشد صاد رنگ
مرغیست باشد سیاه و کوچک و ضعیف و بعربی سار گویند است صعبک
مرد بی وقار و بی قیمت باشد سیخ رنگ مردم گیاه باشد
و آن رستنی و گیاهیست شبیه بآدم گویند در زمین چین بسیار باشد
و نگونسار روید چنانکه ریشه اش بمنزله موی سرش باشد و نر و ماده دست
بگردن هم در آورده اند یک دیگر محکم ساخته باشند و گویند هر کس آن را از زمین
بلند بکند بمیرد و کندن آن بدین طریق است که اول از اطراف خالی
کنند و در بیخ آن ببندند و بگیر ریسمان را بگردن سگ شکاری ببندند و قدری جگر
از گوشت و مثل آن از دور به سگ نمایند چون سگ بحرص سوی رود از جا کنده شود
و او خود بمیرد و بعربی روح انقلم خوانند و گویند هر اعضایش بجای آن اعضای
آدم نافع است و بمعنی نام بازیست معروف سخن سنگ کنایه
از حرف زرین است که بگوش آید سَنَاهَنک بمعنی شرح نها در
نواز و خواننده که دیو سرود لشکر که مقدمة الجیش است و بمعنی بعضی
دست گرد هم آمده و مخفف سرهنگ هم هست و سرهنگ هم سرهنگ است

سر چنگ بمعنی بوی رنج است سفرنگ بمعنی تقسیر کلام
حذار اکوینه سنک معروفست و دو قارد عتبار رنگی
وزن و کراندار ام است سیاه رنک نام موضعیست در جرجان
و چشمه ایست در آن موضع که همی نام دارد اگر چیزی از آن چشمه آب بردارد
یک شخص از ایشان باری بر کرمی کردد نجا دارد اگر ...
... سیمرنگ نام سیمرغ و عنقاست که ...
حنظلة ابن صفوان که پیغمبر بود غایب شد و کنایه از ...
... هم است سیماهنگ رستنی باشد دوائی که ...
نافع است و ... الشین
شالنگ شخصی را گویند که در عوض شخصی جهت طلب که از دیگری دارد ...
و در جنبی و فر و جبین شاطران و پیاده روان را هم گویند و کلیم را
نیز گفته اند که زیر فرش ... شبالنگ آهو و نخچیر را گویند
شباهنگ نام ستاره ایست که کاروان کشی گویند بعد از نصف شب
طلوع کند معروفست و بعربی شعری خوانند و بمعنی ... شبانگاه
نیز آمده که جای ستوران و گوسفندان است که شب
در آنجا خوابند و مرغ سحر خوان که کنایه از بلبل و عندلیب است
هم است و ظاهرا که بر آمدن شب را هم گویند والله اعلم

اردی بهشت بودن آفتاب در برج ثور و نام روز سیم از هر ماه شمسی باشد
و نام فرشته ایست که محافظت کوه ها کند و تدبیر امور و مصالح ماه اردی بهشت
بدو تعلق دارد و بمعنی ترکیبی این لغت مانند بهشت است چه ارد بمعنی شبه است
و چون این ماه وسط ایام بهار است و غایت شکفتگی و نو بهارست بدان سبب اردی بهشت
نامند ارغنون نام سازیست مشهور که افلاطون وضع کرده بعضی گویند
چون هزار آدم از ... همه یکبار آوازهای مختلف بر آورند آنرا ارغنون
خوانند و نیز آواز هشتاد دختر خوانند و سازنده است و نیز سازیست که هشتاد
دختر همه یک جزو و یک آهنگ ... و چوب ... انند و ابرو
مانند موی سیاه ... ارجوال است ارغون شد و نیز گویند
و مخفف ارغنون هم است ... ساز زنند و بر
... طاق ... مضراب ... طاقت
... را گویند و ... مخفف آبادان است
و جای عمیق را نیز گویند که آب در آن جمع شود و بعربی غدیر و ظرف
و ... را گویند که در آن ... سردان و مثانه آدمی و حیوانات
را نیز گویند باعتبار جمع ... مهرکان با کاف فارسی
بر وزن ... مهرجان است که معرب اوست و او بمعنی مهر و محبت ...
و نام روز ... هم ... و نام ... بودن

آفتاب است در برج میزان که ابتدای خزان است و نزد پارسیان بعد از جشن عید
نوروز که اول آمدن آفتاب در حمل است ازین بزرگتر جشنی نباشد و همچنانکه نوروز را
خاصه و عامه باشد مهرگان را نیز و پنجشش روز تعظیم و جشن نمایند ابتدا از روز شانزدهم
و آنرا مهرگان عامه و تا روز بیست یکم و آنرا مهرگان خاصه گویند و عجمان گویند که
خدای تعالی زمین را درین روز گسترانید و اجساد را درین روز محل ارواح گردانید
و درین روز ملائکه مددکاری کاوهٔ آهنگر نمود و فریدون درین روز بر تخت پادشاهی
نشست و درین روز ضحاک را گرفته و بکوه دماوند فرستاد که در حبس کنند و مردمان ازین فیروزی
جشن عظیم کردند و بعد از آن حکام را بر رعایا مهر و محبت بهم رسید بنابرین بمهرگان
موسوم شد و بعضی گویند پارسیان پادشاه را مهر می‌گفته‌اند و او را در لقب این نام
بجهتم و جمعی گفته‌اند بدین جهت این نام را مهرگان نام کردند زیرا که مهر بمعنی [illegible] آمده
و کان بمعنی پارسی ظالم و گویند اردشیر تاجی که بر و نقش آفتاب کشیده بود درین روز
بر سر نهاد و بعد از و پادشاهان عجم نیز درین روز چنان تاجی بر سر اولاد خود نهادندی
و روغن بان که در خیر است که میوهٔ آنرا حب البان گویند بر بدن مالیدندی
تیمنا و تبرکا چه عقیدهٔ پارسیان اینست که هرکه درین روز ازین بعض میوه
که شکر و ترنج و سیب و به و انار و عناب و انگور سفید و کلنار باشد بخورد

بخورد و روغن بان بر بدن مالد و گلاب بپاشد و بر خود و به دوستان پاشد
تا در تمام سال از بلیات محفوظ ماند و همچنین درین ایام کودک نام نهادن و از شیر
باز کردن **مهر** نام فرشته ایست که بر مهر و محبت موسوی را موکل است و نیز
تدبیر مصالح ایام مهرگان باو است و در برزشنه عقاب و ثواب خلایق
در روز است و نهم [illegible] از نامهای آفتاب است و بمعنی محبت و شفقت نیز آمده
و مهر را نیز گویند در مقابل کین و نام گیاهی است و سنگ سیر خر را نیز آمده
و نام آتشکده هم هست و قبهٔ زرینی که بر سر چتر و علم نصب کنند و نام قصبه ایست
در هندوستان و نام مردی است که بماه نام دختری عاشق بود و بفتح اول آنکاه [illegible]
و بضم اول مهر کردن چیزی است تا دست نزنند و مهرهٔ تنگ و حلقی را گویند
و مهرهٔ پشت و مهرهٔ کاغذ و مهرهٔ دیوار و مهرهٔ پشت را نیز گویند **بیجاده**
کاهربا است و بعضی گویند که نوعی از یاقوت است **نافذون** نام درخت گلنار است
که خوش اندام و خوش بو باشد و نام تخته ایست در دار الملک [illegible] و بضم واو هم آمده
پیشاوک بکسر اول بمعنی تجسس و تفحص و بازخواستی و جوینده و طالب چیزی را
نیز گویند و بمعنی ابرهم آمده بمعنی بجوی و طلب کن **زمان** بمعنی وقت و زمان است
و بمعنی [illegible] از شمار و غضب بمعنی خط هم هست [illegible] رفتن و بخت و حلیه
نیز گویند و جنون و بازگشته [illegible] **پیمیان** هر برد و دیبای چینی منقش و لطیف
و نازک را گویند و بعضی [illegible] که نقشه [illegible] گویند که پوشش [illegible] که پادشاهان

ها قدیم [illegible] داشتهی در روزهای جشن پوشیدندی و بعضی گویند

چیزیست از بهشت آورده و بعضی گویند رام رستم زال است که از دولت ملک [illegible]

بلاید و نقش می درصدری در آن مرقوم **لو دایگان** درصدی راه [illegible] است

چیزی را گویند که از راه [illegible] باعث بد است بیاید که عوض آن [illegible]

گیان [illegible] است [illegible] که اول [illegible] تخیر و عزه و الضم اول

[illegible] که ستون برپای باشد و مناره و کوکب و نقطهٔ پرگار را هم گویند

که برگرد دایره است **جُغد** بوم را گویند که مرغ معروف است و کنگره و حصار

حلقه را نیز گویند **هَنْدَف** نام ولایتی است و نوعی [illegible] و نام جانوریست

شبیه به [illegible] پوستی باشد که شاهان پوشند و [illegible] هم سازند بعضی گویند پوست

بهمان جانوریست و بعضی گویند پوست جانوریست شبیه [illegible] و بعضی [illegible]

[illegible] اند و هم نام شرابیست و [illegible] تاریست [illegible] است **قَنْدُوس**

نام جانوریست و [illegible] هیرا هم گویند [illegible] از ایشان خرانند **قاقم**

و [illegible] باشد [illegible] گرم [illegible] [illegible] و [illegible] هم است

اذین بر وزن و معنی [illegible] و زینت و زیور را گویند و معنی [illegible] که روغن را

[illegible] آن [illegible] هم است **لُسْک** بمعنی و وزن [illegible] است که کرار

باشد و جایی که میوهٔ خوشبو بهم رسد و **لُسْتَک** [illegible] را گویند [illegible] معنی [illegible]

هم آمده **لسغدیدن** بر وزن [illegible] بمعنی [illegible] و [illegible]

بلکه [illegible] مرغوب و شعر خواندن با آهنگ است [illegible] بمعنی [illegible] است

و نام [illegible] از [illegible] دین ابراهیم زردشت است که [illegible] ساخت و [illegible]

[illegible]

در [illegible] **آذر** بر وزن [illegible] گویند و بمعنی [illegible] هم هست که [illegible] و کوچه باشد و نام مبارزیست

[illegible] موصوف است که درخت انگور را گویند و هر [illegible] عموما [illegible] انگور

[illegible] آمده و [illegible] رنگ کننده و امر برنگ کردن و [illegible] هم هست و بضم اول

[illegible] است که [illegible] باشد **دهی** رونده و غلام و جاکر است **دهید**

بمعنی نجات [illegible] است **دنی** جان و حیات و زندگانی است **دام** دام را نیز هست

[illegible] بسیار [illegible] و بضم اول بمعنی [illegible] است چنانکه گویند [illegible] از [illegible]

و بمعنی ظرف و جانب و کنار هم هست و [illegible] بمعنی [illegible] است [illegible] فروغ شمشیر و تیغ

جوهردار را گویند **دُقس** نام درختیست جانب [illegible] گویند [illegible]

و سبقت و [illegible] را نیز هست **چاپلوس** و **چالپوس** مرد چرب زبان را گویند که

[illegible] مردم را فریب دهد و [illegible] اکبر هم بنظر رسیده **هَرَاوت** خبث و خباثت

و مکر و حیله و بد [illegible] در [illegible] نیز گویند **مُسْنَد** و **دس** [illegible] شبیه

[illegible] و روغن [illegible] از آن [illegible] و [illegible] [illegible] است و رنگ سرخ را هم گویند

[illegible] میان [illegible] روی [illegible] است که [illegible] از [illegible]

[illegible] دار [illegible] **مسند سند** بمعنی [illegible] است که بعضی از [illegible]

هست که چون [illegible] اندازند [illegible] خشم و غضب آن [illegible] بدندان [illegible]

پس [illegible] میان [illegible] دشمن [illegible] سنگ بردارند بنام آن [illegible]

[illegible] اندازند [illegible] بر [illegible]

و زمین نهند آن [illegible] در آب [illegible] اند [illegible] دشمن [illegible]

میان [illegible] الله [illegible] از [illegible] اندازند [illegible] متفرق [illegible]

واکوره شراب آمد ازند و جو بود اهل قلعی در هندوستانه باهم جنگ و عربده کنند
سپنج بمعنی مهربان و بمعنی عاریت و کنایه از دنیا که اهل عاریت است نیست و
خانه عنکبوت بانان و مزارعان که در کنار کشت نشستی سازند هم است و چراگاه چاراول را
سوم گویند و بمعنی ناز و دهم هست که مخفف سه ریخ باشد آشام بروزن طعام
قوت لا یموت را گویند فایده بدانکه آتش‌کده است
آذر نوش آذر بهرام آذر آیین آذر خرین بالفتح هاء آذر مهر
آذر برزین آذر زرادشت بمهر آذر کون نوعی از شقایق است
که لاله باشد و بمعنی بونه سوم هم گفته اند و گل همیشه بهار را نیز گویند و نام این هم است
و کمینه را نیز گویند تیبانه نبات و قند و شکر را گویند و بمعنی اصلی صعب و سخت است
و بمعنی بلا هم بر نسبت گویند و نوعی از انگور و از میوه ها هر کدام که صعب و خوب باشد
بتر زد گویند و صبر را که داروی تلخ است هم گویند معرب این طرز دو مخفف
دوا ها ای که بر بند و چوبها نه بحث و سرخ رنگ که شاطران و در دست گیرند و بمعنی
چوب بید را و چوب بقم را نیز گفته اند و لیاحو زد که معروف است هم زیته
و مخفف این بمعنی ترخون و معرب طرخون است بر زن بنج اول
بمعنی کشت و زراعت و مال نیایان که است معروف است و بمعنی رعنا و موشیه
و شبه بالای مردم و تنه درخت و مطلق بلندی را هم آمده و بفتح اول بمعنی
برخاستن و قد و قامت و شکوه و عظمت الوند نام کوهی است میان همدان و
نهاوند و نام پهلوانی هم آمده و کنایه از مردم بلند قامت هم هست
الوانی نام دلوی است که رستم بدست داشته و نیز را بدو ریاب آب و هم پوست
رستم گفته شد بام سقف خانه است و مخفف بامداد است و بمعنی قرص

قرص دایره را هم گویند و تارپیرا هم گویند و آن تار کنده‌ها باشد که بر سر زنها بندند و نام
شهری است در ماوراءالنهر جوزن نوعی از ماهی است اهل هند و ستان باشد که گندم و جو را افیون
و مونه‌ها مو را با آن مسخر می‌نمایند و آهن است که گندم و جو رسد فایده فرق میان دال
و ذال در فارسی آن است که هر حرفی که ما قبل او ساکن جز واو باشد دال است ذال معجم خوانند
آنچنانکه از اشعار فارسی معلوم میشود در معرض ذال دال آنست نیم
ما قبل او از ساکن جز وای بود دال است ذال معجم خوانند فایده
هشت حرف است که در فارسی نیامده ثاو حیم و صاد و ضاد و طا و ظا
عین و قاف اندر زبان فارسی نایاب دان کومش بمعنی تملق و فروش و جرب
زبانی است و مهموم فرنفیقی نبان است و عشق را نیز گویند که دهان کاو فرو کشند
و کف دهان را هم است و الجس و خلابا که هابی از آن بر نزاهی توان او آلت
و در عرب بمعنی حسن است فایده پارسی پسر پهلوای سام ابن نوح
واو در عهد حنف ملک الملز زبیعه و الملک بنام او موسوم است و زبان پارسی زبان
او و زبان منسوبان او بعد و بعد از زبان عرب بهتر از پارسی زبانی است حضرت
خاتم انبیا و حضرت امیر المؤمنین و حضرات ائمه کلاً بدین زبان تکلم
فرموده اند فایده بدانکه بعضی حروف تبدیل با بعضی تبدیل توان نمود
مثل الف را بدال اکبر چنانکه به آن و به این می گویند بدان و بدین و هم چنین
بیای حطی مثل ارمغان و برمغان و تبدیل بای ابجد بمیم مثل غژب و غژم

و هم چنین بواو مثل آب و خواب آو و خواو و بزرگ و بس و زرگ و وس
گویند و تبدیل بای فارسی بفا مثل سپید و گوسپند سفید و گوسفند و بای
فارسی و تبدیل تای قرشت بدال ابجد مثل تنبوره دنبوره خوانند و تبدیل
جیم بتا چون تاراج و تاراست و بدلی هوز مثل زهدار زه و بدلی فارسی مثل
کاج و گاج و کاز و گاز و بدل عجمی مثل آخشیج آخشک و تبدیل جیم فارسی بشین
مثل کچه و کاچی کاشی و بدلی فارسی ابجو کاج و کاز و تبدیل خای نقطه دار
بهای هوز و علی مثل خجیر و ستیغ هجیر و ستیغ گویند و باید سیاق
بسیار است که در هر جا مثل حرف را هم حذف گویند بلکه در بعضی
موارد خاصه فایده بدانکه الفهای کلمات که در اول است
بر چند قسم است اول جنانکه آن است که اگر حذف کنی معنی
نگهدارند مثل اکنون و اندام دوم وصلی است که اگر حرف
کنی بار معنی حذف باشد مثل استخوان و اشتران و غیرها و الف او آخر
بر پنج قسم است اول ندا مثل بلبلا خرمنا و سا
دوم الف دعا مثل کناد و مکناد سیم الف فاعلیت مثل دانا و غیره
بمعنی دانا چهارم الف اشباع که بقافیه در آرند مثل جانا پنجم
الف نسبت مثل فراخا درازا و پهنا بمعنی فراخی و درازی و پهنا است

کتابخانه مجلس شورای ملی
جمهوری اسلامی ایران
تأسیس ۱۳۰۲ هجری شمسی

بسم الله عز اسمه

آب بستایش بر وزن ... کنار جوی آب را گویند که زمینش مجوف
باشد و هر دم آب در آنجا رخنه کند و بیرون رود تا هوشنه تراوش و
ترشح میکرده باشد آب چین بر وزن آستین پاره جامه را گویند
که بعد از غسل دادن میت بدنش را بآن خشک سازند آتبین
بر وزن عابدین مو نیکو نفس و صاحب کردار خوب و نیکوکار
و اسعد بعد از او گویند و نام پدر فریدون هم است آتین بر وزن آذین
موجود شده و پیدا گردیده و هم رسیده را گویند آخر سنگین کنایه از
آخوری باشد که در آن کاه و علف ریزند باشد و کنایه از نشیمن ستمگر
است که جای نور باشد آذین بر وزن و معنی آیین باشد که
زینت و آرایش در رسم و قاعده باشد و آهن که روغن از دوغ جدا
جدا کنند هم هست آذین بروزن ... تجربه و امتحان را گویند
آکین ... دیر و غشته و آکنده را گویند آیین بمعنی زینت
و آرایش است و رسم و عادت و روش را نیز گویند و نام
دهی ... ابن یمین بر وزن فرودین ... نزدیک
ارغنون است و ان حلقه باشد از ... که برگردن ... تا
گلنار ... است که ... گویند و اسم برابر کنند
بار ... گویند ... زند ... هر

زشت و بد را گویند آدچلین بر وزن ... است ارمینی
نام چهارم سپهر که قبا ... است که برا از گوک کارس است اسپیقطین
زردک را گویند در لغت یونانی انجلین بر وزن زنگین بمعنی
ریزه ریزه شده است و ریز ریزه کننده را و امر بریزه ریزه کردن شو
هم آمده اوادین بر وزن شیاطین زشت و بد را گویند
چنانکه ... حزب ... سوء الباء باشتین بر وزن
آشتین میوه را گویند که از درخت با شکوفه و گل برآید مثل
طوط و غیره و نام جایست از سبزوار لبشین بر وزن برین
ذات را گویند اعم از ذات ... ... بفکین
بر وزن قزوین بلغت زند و پازند کوشک و بالاخانه را گویند
بهمین ... و گیاهیست که در زمستان می روید و آنرا بهمن
هم گویند بهین بر وزن نگین بهترین و منتخب شیء و برگزیده هر
چیز باشد و ایام هفته و صحیح ... را نیز گویند ... اشتین
کنایه از آفتاب است با حاء فارسی پارکین با کاف فارسی بر وزن
آشتین گو ... را گویند که آبهای چرک و گندیده مثل زیر آب
و حمام و مطبخ و غیره در آنجا گردد و جمع شود گندیده و بدبو شود
هست و معرب آن فارقین است پروین نام ستاره‌ایست ... که
ثریا هم گویند پشین نام پسر کیقباد است التاء تاویس

ره

تیره و تاریک باشد و آب را هم گویند که از درخت انار حاصل شود
و منه ... و هم بدین شهابست نادری ترقین
بر وزن تلقین خطی است در بعضی مجال میان دو حرف کشند
و خطی که بجهت باطل کردن حساب بر حرف کشند الجیم جان زمین
کنایه از گل و سبزه باشد جبتین بر وزن زنگین آنچه را گویند
که منقش و رنگین کرده باشند جهان کهین کنایه از آدم صفی است
علی نبینا و علیه السلام جهان مهین بکسر میم اشاره ...
چیم ... عنبرین کنایه از شب است چمین مخفف ~~بول و غایط~~
چامین است که بول و غایط را گویند چوبکین و چوبلین
آلتی باشد که پنبه را از پنبه دانه بدان جدا کنند خواه از آهن ساخته
باشند و خواه از چوب الحاء حلقه سیمین کنایه از ماه چهارده
شب است و یخی را هم گویند که از سردی در کنار حوضها منعقد باشد
الخاء خاک زرگین کنایه از طلا و نقره و گلزار است و آدمی زاد
هم گویند خراتین بر وزن ... و معرب خراطین است که معرب اوست
و آن کرمی باشد که میان گل نرم و زمین بسیار باشد و بعربی
لحم الارض خوانند و آنرا خراهین هم گویند خامین بر وزن
ریاحین نوعی از علف باشد خشین بر وزن پروین ...
باشد و نوعی از طایفه افغان است که ... ییلاقات می کنند

خشک انگبین عسل خشکی را که در خانهٔ زنبوران مانده باشد و نوعی
عسل است که در کوهستانها و مغاره‌ها از میان سنگها عسل آید در مقدور
آن غیر زنبور است باشد خشتیس بر وزن دمیس هر چیز که کبود
مایل و بسیار رنگ و تیره باشد عمره‌ها و باز را هم گویند که بترکی قزلقوش
گویند التّلال داد آفرین یکی از اسمهای باری تعالی است جل شانه
و نام نواییست از نوای موسیقی داد بنیان بر وزن ماه جبین سجره
و مجمر را گویند که پیش خانها سازند و مطلق تکیه گاه را گویند
اعم از سجره و مجمر و دیوار و غیر هم دامپین بر بای فارسی بر وزن پروین
پارچه و پنبه را گویند که بر جامه دوزند و هم چنین است در پای و در پای
کفشها و نظهورها بکسر ثالث بمعنی رحمت و بخشش و عفو باشد و بمعنی
ناپایدار و ناپدید هم آمده نظهورها و دمام کرزین بضم کاف فارسی
حرافزا گویند دست پسین بمعنی دست پس است که آخر کار باشد
و حصار را نیز گفته اند که قمار باز در آخر بازی بیکدیگر بدهند و سندیرا
گویند که در مرتبه از سندهای دیگر کمتر باشد دست گزین آب
جنیبت را گویند که اسب کتل است و هر چیز که انتخاب شده باشد
و شخصی که همیشه خواهد در صدر مجلس نشیند دسیادین بیغ دل
بهار زده بر وزن شرم آگین نامی است از نامهای آهو و نام فرشته ایست
و نام روز بیست سیم از هر ماه شمسی و در این روز از دریاه مغان جشن

جشن سازند و نیک است امروز دعا کردن و طلب فرزند
خواستن و محفوظ دیدن است الخ دامستین حقیقی
روح عشر الو گویند دام نمانیدن بر وزن ماه جبین نام
آتشکده ایست و نام پهلوانی هم بوده دامتین بر وزن جانشین نام
شخصی بوده که چنگ و ساز را او وضع کرده دامتین نام قصبه
ایست از ولایت بلخ را و خواجه عیسی دامتینی که بحضرت عزیزان
نسبت ارادت داشت و از اکابر اولیاست از آنجا است دامین
نام عاشق ویس است که قصهٔ ایشان مشهور است و نام چنگ نواز
هم بوده است و چنین

نظامی در [illegible]

رسم ترنج است که در روزگار
پیش دهد میوه پس آرد بهار

پرده برانداز و برون آی فرد
گر منم آن پرده بهم در نورد

حلقه زن خانه فروش توایم
چون در تو حلقه بگوش توایم

[illegible]

هو

بسم الله الرحمن الرحیم

منت و سپاس بیقیاس خدایرا که بنی نوع بشر بتشخصات و علامات
از موجودات خلعت ولقد کرمنا بنی آدم در بر وجودش افکنده ای
از کرشمه ابروی جلالت محمدی است و از جلوه شاه حشمت
مرتضوی است لله لله را داغ و باغ زار شاه الله از و در این معنی عاقل
عاقلان و عالمان جاهل است طول کلامهم علی عقلت و محض جهالت
یک دقیقه بیش نیست غم عشق و این عجب کز هر زبان که می‌شنوم نامکرر است
کف کیات و صدف ثنیات نثار آستان او و اولاد او باد
دیوان نشاط مجلس فیروزکان را نشاط انگیز و طرب خیز است
لهذا این جزء از اشعار آنجناب نگاشته خامه احقر رکنو حمد
انتساب از دار السلطنه اصفهان است و ابا عن جد کلانتر
آنخطه بلده نشان بوده اسمش میرزا عبد الوهاب عاشق عارف
اندیشه و عارف عاشق پیشه بود نشاط ابرو دلش با هنر
قرین بود و در آستان عرش بنیان خاقان مرحوم فتحعلیشاه
قاجار روح الله روحه احترام تمام داشت و در سنه ۱۲۴۴ بعالم بقا
شتافت

بشناسد جمیعه الله در خطوط کلام میر و میرزا احمد بوده

ای خوش آغاز غم پرداز عشق — ای خوش انجام به از آغاز عشق
عشق از تو داستان پرداز شد — داستان دستی که داستان ساز شد
باز زنجیر جنون برداشتند — بند بر پای خرد بگذاشتند
عقلها را وقت آشفتن رسید — رازها را نوبت گفتن رسید
مرحبا ای عشق غم پرداز ما — ای تو هم همراز و هم غماز ما
ای فزون از عقل و از تدبیر ما — هم جنون ما و هم زنجیر ما
حبذا مقدم حبذا اهلا هلا — خوش آمد بارک الله مرحبا
عقل بیگانه در دل دیوانه نیست — خلوت حق جای هر بیگانه نیست
شاه بنشین در حرم آباد کن — هم خرابم ساز و هم آباد کن

ای طفیل بود تو بود همه
بود در سودای تو سود همه

بودی و جز بود تو بودی نبود — بود پنهان آتش و دودی نبود
عشق ناگه شد به آتش در زدن — شعلها سر زد از هر روزنی
شعلها راه ظهور آموختند — پرده یک یک سراسر سوختند
شد عیان از شعلها آگاه کو — شعلها را درد ما پنهان مکو

از درون چشمها جوشید رود   در کمون چشمها کوشید رود

چشمها زان جوی ها پیدا شده   چشمه ها زان رودها پیدا شده

چشمها زان رودها خیره شده   رودها زان دودها تیره شده

چون جمالش از حجاب غیب رست   از شهود خویش بر خود بنشست

بود تا بود او به چشم خویش نور   از خفا گاهی و گاهی از ظهور

کیست دنبالهٔ غیر ما و من   چیست دنبالهٔ سیر این ما و من

چشم بگره که بیند روی دوست   ور به بیند هرچه بیند روی اوست

شاهد غیبی که مخفی مستور بود   چشم غیر از طلعت او دور بود

عشق چون شد طالب اظهار کو   بهره از روی نکویش باز کو

از جهت آیینه پیشش نهاد   آینه از صورت خویشش نهاد

عکس روی خویش در آیینه دید   گرچه از عکسش شد آیینه پدید

بر جمالش حسن از نو خواست عشق   رویش از هر گونه آراست عشق

بس بر بخان نکو زلف مشکبوی   در حجاب زلف پنهان کرد روی

گرچه ما محروم از روی وییم   هم اسیر زلف دلجوی وییم

تا کنون آیینه اش باشد به پیش   عشق ما پا زد همی بر روی خویش

عاشق مست او با همه استغنا و ناز   عشق کرد دیده طلب با عجز و نیاز

صبر از

صبر از عکسش چو نتواند حبیب   عکس کی از صلحت نتواند شکیب

عشق از نو باز دستان ساز شد   عکس سوی اصل آخر باز شد

هجرها رفتند و آمد وصلها   عکسها رفتند سوی اصلها

مرغی افتاده سوی دام از چمن   بس عجب گیر دار آرام از چمن

در گرفتاری او بسیار شد   مدتی مهجور از گلزار شد

طبع او با دام و دانه یار گشت   فارغ خاطر او از گلزار گشت

با هم او آن اطراف گلستان   گاه در پرواز و گه در آشیان

تا به آن غایت برون از یاد کرد   گوییا خود را الحان یاد کو

باورش نامد که گلزاریش بود   با گل و گلشن بسی یاریش بود

بوی گل ره در چمن بنمایدش   رهنما جذب گلستان آیدش

عشق از نو باز دستان ساز کو
مرغ سوی آشیان پرواز کو

گلستانش را گلها پیدا نبود   از گل او بلبل شیدا نبود

فرقها از ناز و نیاز از هم نداشت   بلبل و گل امتیاز از هم نداشت

ناگهان پیدا نیاز از ناز شد   حسن و عشق از یکدگر ممتاز شد

احتیاج آمد ز استغنا برون   گشت استغنا به استغنا فزون

ابر آذاری ره گلشن گرفت / سبزه‌ها آغاز روییدن گرفت
هر یکی فیضی از او قابل شده / سوی چیزی هر یکی مایل شده
این یکی پیرایه آن یک رنگ خواست / وین یکی ناموس و آن یک ننگ خواست
پیر بوقی جوی استعداد شان / آنچه باید دید لایق داد شان
سبزه‌ها را ساخت از گلها جدا / داد مرغان را جدا از هم نوا
نه گل آگاه از بلبل هنوز / بلبلان را نه خبر از گل هنوز
گل به جیب شاخ رو کرده نهان / عندلیب آسوده اندر آشیان
عشقها پنهان بهم می‌ساختند / عاشقان پنهان ز هم می‌باختند
نی قد سروی هنوز افراخته / نه به سروی قمری جا ساخته
طره سنبل نهان پیچ و تاب بود / دیده نرگس نهان بیخواب بود
تا نوروزی بطرف گلستان / شد پی زیب چمن دامن کشان
غنچه‌های گل عیان آمد به شاخ / عندلیب از آشیان آمد به شاخ
سروها را پای در گلها بماند / لاله‌ها را داغ بر دلها بماند

محفل عشق چو می آراسته شد
اقتدا زینجا کمان بر کشید
تیغ بی‌کینه در آن ترکش فکند / یار ما در سینه‌ها آتش فکند

جهانی

باده شوق انجمن افروز شد / آتش می‌ها ز عالم سوز شد
دست جذبه دامن جانها گرفت / اشک حسرت راه دامانها گرفت
آسمانها و زمینها سرخوش شدند / کز حریفان همان راه خوش شدند
از یکی جرعه زمین سرمست شد / هم ز پا افتاد و هم از دست شد
مست چشم اختری وار جو بحر / ناشناسند سر ز پا و پا ز سر
طاقت چرخ از زمین چون بیش بود / در طلب هم زان پیشتر بود
دریا چو نعره است اکنون سرنوشت / زیر پا روی گل و دردش است
شخص انسان گر همه کامل است / ذات او در لطف حق شامل است
جرعه از شیره و پیمانه نه / جرعه نه پیمانه نه خمی نه
نشئه گه نه دودی بر و زن / لیک او را نه ز رستن هست و نه
جنبش ارکان و آرام زمین / گشته در شخص وجود او ضمین
این همه بر عرش و فرش راه است / زحد امکان بیرون خرگاه است
عقل را با عشق در هم ریخته / صورت و معنی بهم آمیخته
مجتمع گردند انوار وجود / متحد گشتند اطوار وجود
گشت پیدا مظهر پیغمبری / بر همه جز مظهر او را برتری
مستی از نور رخش پیرایه یافت / ز آفتابش بر دو عالم نور یافت

کس ندیدی سایه زو چون بخاک / سایه کی دیدی چو شد از نور پاک

سایه‌اش چون خاک را ناپاک داشت / لاجرم از خاک بر افلاک داشت

آنهمه پاکان چه صفی گو سران / آفتاب و ماه و دیگر اختران

سایها باشند از آن نور پاک / تیره پیش سایهٔ او مانند خاک

دست چون موسی چو جوزا بنده کرد / عیسی از لب مردهٔ زنده کرد

هر کجا مرغی نوا می‌پرورد / راز آن گوش سلیمان می‌شنود

نغمهٔ داود بودی جانفزا / طلعت یوسف ببردی جان ز جا

داشتندی هر یک از پیغمبران / معجزی از بهر عجز منکران

جمع آمد جمله در ذات او / بی‌نهایت شد چو ذات آیات او

شاه کو عرش و کرسی تاج خواست / این زمان افسانهٔ معراج خواست

جامهٔ هستی چو عیسی چاک کرد / فرش راه از اطلس افلاک کرد

مقصد او عشق و هم مقصود عشق / رهبر او عشق و هم راه بود عشق

تا کجا بی با مکانی رفته بود / تا مکان لامکانی رفته بود

آتشی تاریک در راهی بس دراز / شد سفر کشف بر اهل مجاز

لیک جا بودش در آنجا از نخست / سوی ما تا که از آنجا راه جست

سوی ما زانجا چو عزم راه کرد / دیده را بیدار و دل آگاه کرد

ازان

از نشان راهها پرسیده بود / پرسش چه یک یک دیده بود

باز سوی منزل آغاز رفت / از همان راهی که آمد باز رفت

سالها و سالها در خویش بود / مقصد او کوی یار خویش بود

نه همین یک شب که دوش رفته بود / روزها شبها نهانی رفته بود

ای یگانه گوهر سلک وجود / دو جهان نقش خوش کلک وجود

می ندانم او کی یا چیستی / جز یکی از هر چه گویم برتری

هر دو چشم منکر است کور بود / ورنه ذات راست عالم نور بود

مهر با هر ذره پرتو افکن است
کور کو هیچش نبیند روشن است

ای گرفتار جهان هیچ هیچ / هیچ دانی کاین جهان هیچ است هیچ

ای تو از بیراه ره نشناخته / توسن شهوت بهر سو تاخته

راه پیر است و دزدان آمدند / همرهان راه دزدان آمدند

پشت بر مقصود پوئی تا بکی / مقصد از بیراه جوئی تا بکی

ای ره از بیره بتو نزدیک تر / مقصدت از ره بتو نزدیک تر

دیو غفلت سوی بیراهت کشید / مقصد و مقصود تو در خانه ماند

بازگردان پیچ ازو از خویش — باز جو آکام خود ز آغاز خویش
که هر ناقص ز لطفش کامل است
وآنکه فیضش نیک و بد را شامل است
گرچه ما دوریم او نزدیک ماست — روشن از نورش دل تاریک ماست
کامل آمد از کمال او کمال — وز جمال او جمیل آمد جمال
در درون جان خود بنهفته ام — هرچه گفت او بگو می گفته ام
جا دهم با خویش و با او عالمم — تا فهم با خویش و با او کالمم
گه لبم چون غنچه بند از بیان — همچو بلبل گاه بگشاید زبان
تا گلزارش نوا سازی کنم — با دگر مرغان هم آوازی کنم
بلبلی باید که یابد راز او — تو کجا تا بشنود آواز او
گر شگفت آید ترا گفتار ما
بشنو انصاف ار کنی انکار ما
عقل چون کامل شود گه تو کی — عشق چون حاصل شود آنگه تویی
هر که از این اهل جان خرم است — که از سر لکیلا یعلم است
گوش شنفیر آمد آنگه بیان — اگر اهل جان شنید اهل آن
صرصر عشق او کند هر سو گذار — شمع آگاهی فروزد زینهار

تا که از نقش پر کنده ورق — شو یا وار عشق آموزی سبق
نفست آمد همچو مرغی در قفس — باب چو وارهیش الا ادرکهم اس — در هوا اس
چون بدام افتاد مرغی را گذر — بر کند صیاد پرش اول ان
پس رها از حلقه دامش کند — اندک اندک تا بخود رامش کند
جایگاهی سازد اندر خانه اش — صبح و شام دارد او دانه اش
دارد اش هر روز با لطف دگر — بار آرد مرغک از نو بال و پر
پر برآید باز روید بالها — مختلف باشد ولی احوالها
گرچه این پر همچو صورت آن پر است — وقت آن پر زجای دیگر است
این قفس از خانه رست آن که آن بد زشت — این قفس از خانه گشت آن که گشت
بار عشق آهنگ یغما ساز کرد
بار دل آشفتگی آغاز کرد
شد بلای باز برگاهی ورید — آتش در جنگ خاری جا گزید
بار ابری طرفه طوفان زای شد — آفتابی باز نور افزای شد
کو چو خود بینی ز راهی در گذشت — ظلمت از پای تا سر نور گشت
آتش بر جان من افروخت عشق — خار خار هستی من سوخت عشق
پس برون آورد گل از آتشم — تا بهشتی ساخت نغز و دلکشم

بیگهی بگذشت تا از بیرنان دوست / کی گذر آرد سوی بستان دوست

ای ز بیرنان تو بستان نشاط / در نشاط جان و در جان نشاط

جز ببالایت شجر را راستی کجا / جز ز تو جامت بالا راستی کجا

جز ببویت باد را رفتار کو / جز برویت دیده را دیدار کو

هر کجا بینم تو آیی در نظر / جز تو در عالم نبودی کس مگر

نه همین در دیده جا بگزیده‌ای / در دل و در جان و در دیده‌ای

دلربا باشد تا بگویم درد دل / تا که جان بسپارم در آنگاه منزلی

بحر کس دیده‌ست گنجد در حباب / یا درون ذره گنجد آفتاب

من که چشم بسته بردارم ز لب / سینه بر کو شنید خلق ای عجب

من که چشم بسته بردارم ز گفت / تو به یک در صد سال خواهی شنفت

خواهی ار آری برون زین پرده سر / سر بنه اندر پای عشق پرده در

مرحبا ای عشق عالم‌سوز ما

مرحبا ای شمع جان‌افروز ما

از تو برقی و ز اندوه خرمنی / از تو آجی و ز شادی گلشنی

اشک و آه و ناله و زاریم ده / جز زیاد دولت بیزاریم ده

زخم هیچم ز تو نی مرهمی / هم بنیکوا بهم نشاط آخر غمی

تا که جان آشفته

زخم هیچم ز تو نی مرهمی / هم بنیکوا بهم نشاط آخر غمی

تا که جان آشفته‌ات چون کنم / یاد آن زلف دلت مسکون کنم

خویش را باید کنم گم در تو بس / من ترا گم کرده‌ام در خویشتن

آیت توبوا الی الله خوانده‌ام / لیک اندر رتبه شهوت مانده‌ام

چیست دانی هستی نفس است و بس / گوش تا زان آن توبه چه باز این سبب

هستی است و حد هر جرم و خطا / نیست سو تا محو نماند جز خدا

آنچه بشکستی و بستی توبه نیست / ای برادر تا تو هستی توبه نیست

توبه نبود جز شکست خویشتن / توبه خواهی نیست شو خود را شکن

آن امام و پیشوای متقین

سید سجاد زین العابدین

در مدینه بر در کاخی رسید / بانگ‌های های هیجان شنید

بانگ مینا غلغله در غلغله / جوش صهبا قلقله در قلقله

حلقه بر در زد که در این حلقه کیست / خادمی زان آن سو گذر شد چیست

گفت زان کیست این غفلت فضا / گفت خادم زان بشر نیست ای ساقی

گفت از آن است خواجه محتشم / صاحب خیل و خداوند حشم

گفت آری بشر صافی بنده نیست / کز چنین کردار بد شرمنده نیست

گفت آزاده است آن یا بنده است / فاش است او یا که خوابنده است

ای ملکوت ورزهوار اینجا درگذشت
بشر اگر شده چو از آب سرگذشت

ناله از نا گریه از جا گرفت
خون دل از ساغر صهبا گرفت

آتش از هر شمع چادرش کباب
در میان جمع بیرون شد دوان

دوده مندی از پس درمان و به پیش
تشنه کامی از پا دهقان به پیش

بیش پویان تا کجا جویدش
زآب بیرون زآب نذیر مهربان

تیره روزی هر طرف پویان گشت
تا بخورشید سپهر جان گذشت

تشنه کامی غوطه در عمان گرفت
پاک گشت و جا بر پاکان گرفت

تا بجای خواجه غافل زیستی
تا چنین کردار با طلب زیستی

پاک کن آیینه دل از هوس
تا تو در وی عکس حق بینی و بس

ور نه جز باطل نه بینی در ضمیر
نه بشرت کو بجنبد نه نذیر

درد دل گو طالب نور هدی است
گرچه ما گفتیم جنبش از خداست

لیک هر جا قابلی با جذب هست
کار مقناطیس جذب آهن است

کاه را در جذب از آهن فرق هاست
این ز مغناطیس و آن از کهرباست

این یکی جذبی که شیطانی بود
و آن دگر جذبی که رحمانی بود

تو مجو از جنس شیطان جو
در بجستی جذب رحمانی مجو

سو کلی

سوی طور آمد مگر روزی کلیم
خسته در ره بود مسکینی سقیم

ضعفش افکنده ز پا در رهگذار
بسترش از خاک و بالینش ز خار

چون کلیم آنرا در راه دید
ناله جانسوز از دل برکشید

کای کلیم حق چو سویش بگذری
هیچت ار شد گر ز من یاد آوری

بازگویی که در این ره یک غریب
از جفا و از مهر عالم بی نصیب

ناتوان و خسته و بیمار بود
بی کس و بی مونس و بی یار بود

ای تو پیغام آور رب جلیل
هم پیامی بر از این عبد ذلیل

چون کلیم آنجا سوی میقات شد
گاه عرضه داشتن حاجات شد

گفت بیماری غریبی بی کسی
نه پرستاری به سر نه مونسی

بر سر این ره بخواری خفته است
حق تو آگاهی هر آنچه او گفته است

با تو ای دانای سر هر سری
من چه گویم زانکه تو داناتری

نه تو داناتر که دانا جز تو نیست
ناتوانا و توانا جز تو نیست

بلکه ما دانا و دانایی تویی
ما توانا و توانایی تویی

در جواب از پیشگاه کبریا
با عتاب آمد به موسی این ندا

هان مگو بیمار و بی یار و غریب
که منم رامی هم طبیب هم حبیب

کی غریب است آنکه در کوی من است
مسکن و ماوای او سوی من است

هم حبیب بی‌کسانم هم رقیب / هم مداوای باطبیبان هم طبیب
هر که بی یار است او یار من است / دیگه کالی همچو دیده او خار من است
یار او باشم که او یار کسش نیست / باده و بنگ جهان کار کسش نیست
موسی آمد باز گفتا مستقیم / یک بیک چون نکته فرمودش حکیم
یک بیک بمگفت و یک یک می‌شنود / هر که اندک قوت جان میفزود
سر بسر جهان آهی از راز یافت / مرغ جانش قوت پرواز یافت
جا زکلاخ تن بشهر جان گرفت / شهر جان چه ملک جانان گرفت
جان که با تن زیست مغلوب تن است / ورنه که طاووس شاه از گلخن است
روز و شب از بهجان تترا مدد / از طعامی و شرابی میرسد
جان چو طاووسی ست این گلخن غریب / از غذاهای گلستان با نصیب
قوت این کم وز آن افزون شود / که تو نه جان زتن بیرون شود
با عملها نان مدد آید نه آب / با عملها شستی فزاید خورد و خواب
عشق آرد ذکر و علم آید عمل / غافل و کاهل نباشد جز دغل
زین سخن بگذار و زین ره باز گرد / باز لطف قصه آغاز کرد
زان غریب و راه طور و مرد شد / جان از این گلخن بگلشن بود شد
جان موسی گشت حسرت قرین / تا بپرسم خویش سازندش دلیل

بازگشت

بازگشت و قوم را آگه کرد / چند تن دیگر بعزم راه کرد
تا بجایی که ورا دیده بود / یافت کمتر آنچه بر او جستن فزود
قوم با موسی بهر جانب دوان / تا مگر جویند از وی جای نشان
این یکی میگفت گر کس دیده است / وان دگر میگفت شیرش خورده است
عقل حیران زان حیات و زان ممات / عشق خندان بود از آن ترهات
حیرت موسی فزون شد هر زمان / جانب والای اینش شد روان
کای خدای من از این کار شگفت / دست حیرت دامن جانها گرفت
آشکارا ساز این راز نهان / جمله را از بند حیرت ده رهان
پس خطاب آمد بموسی کای کلیم / داشت تن ما وطن او از قدیم
وقت آن شد کان غریب ممتحن / رخت از غربت نهد سوی وطن
هم زمین بیجای او نه هم فلک / هم شجر هم طیر هم وحش و ملک
هم نعیمش طالب آمد هم جحیم / هم زکوثر مارب او هم از حمیم
نه فلک در جوی حمایش تحت زمین / نه فلک یادی ورا بودی قرین
طالب او بود هم مطلوب ما / هم حبیب ما و هم محبوب ما
برد از دامش مکان در کوی حق / ساختیمش مسکن خاص سوی حق
نیست از اعجاز عشق این کار شگفت / گر تن عاشق هوای جان گرفت

عاشقانش اسیر جانان بود | جان بهر جذبه به جانان بود
نه چو جان ما که از سحر هوس | فاحشه از خوی تن بکرد قفس
ما هوسناکان که مملوک تنیم | رکب طال و تسبیح شاه ار کلبتیم
کرده جان را گر امغلوب خاک | ای دریغا ای دریغ از جان پاک
جسم پاکانشان تو در این خاکدان | فارغ از اندیشه این خاکدان
در مکانند و مکانشان لامکان | در زمین هند و زمین شان آسمان
پای دلشان با دلبران پیوسته اند | تن بجا و جان به جانان بسته اند
عاشقان در تن سحر جان هستند | کفر را فاحشه ایمان را هند
عاشقان را بینش دینا جان چه کار | عشق را با کفر و با ایمان چه کار
عشق نه کعبه شناسد نه کنشت | عشق نه دوزخ کند اندر نه بهشت
چیست هفت خاری از گلزار عشق | و آن سقر خاکستری از نار عشق
سوزد از یک شعله گلزار نعیم | خامد از یک رشحه اطباق جحیم
من چه گویم عشق را شرح و بیان | کانچه گویم عشق افزون است از آن
وقت شد ای عشق کز رو کرم | سوی ما کبر آری ازین ره قدم
ای مبارک مقدم ای فرخنده پی | تا یکی از ما نپرسی تا یکی
ای تو هم موسی و هم سینا و طور | هم تو آن الهی و هم نخل و نور

ای تو هم پیغمبر

ای تو هم پیغمبر و هم خود پیام | خود تو بودی هم کلیم و هم کلام
خسته دل در این وادی مقام | ای کلیم الله من زین ره خرام
تا به چین پای تا سر خستگی | تا تو دانی بی و دلخستگی
هم ز ابتلا بیمار و هم از دل علیل | هم به دل بیمار و هم از جان ذلیل
مانده دور از یار و مهجور از دیار | در غریبی ناتوان و خار و زار
سوی خود هم خود ببر از خود پیام | من چه گویم چون تو میدانی تمام
بنده کی سرمایه انسان کی است | لیک شرط بنده کی شاهم کی است
تا به اندازه و رسم بندگان | از بنی بیشون تما هو ناراحون
از مرح و ز کبر آری طلب | گر عزیزی بایدت خوار طلب
داند آنکه در خور این ذلت است | انما العزة کمه امین عزت است
بندگان خواجه جان جهان | خواجه ای چند امیر اختران
روز اگر در جمع یاران قاعدند | شب همه شب قائمند و ساجدند
روز با خلقند و در نظم معاش | شب ز دل با ربخود در انتعاش
نه حدیث است در این روز و شب است | که این سخن بس معجب و مستغرب است
روز را تعبیر ظاهر کرده ایم | نام باطن را ز شب آورده ایم
بندگان در بنده گی مستغرق شد | ظاهر اندر خلق و باطن با حق شد

بندگان اند آن که نگذارند اثر / با خدا در هیچ معبودی دگر
از خود و از عزم خود ببریده‌اند / پس خدا از خویشتن بگزیده‌اند
چو جز از حق نبود چون در آن اثر / جز به حق نارند در کاری نظر
در سجود و دلهوشان نبود قیام / در رکوع و هند گذرند و کرام
ذکر آیات نگار چهرهان / کی که اوشان چو کوران و کران
هب لنا گویان از آینده و از این / ربنا اجعلنا امام المتقین

شب بکرده روشن از نام چراغ
نام فروردین بیارد گل بباغ

عشق را اسمی بباید اسم سوز / چشمهٔ آب آورد و نی آتش فروز
من ز عشق اسمی همی بشنیده‌ام / از طلب اسمی کجا کی دیده‌ام
فاش میگویم که من عاشق نیم / گر بگویم عاشقم صادق نیم
عاشق عشقم طلبکار طلبم / ای عزیزان این سخنهای عجب
عشق پیدا نباشد منزلی / تا بپوشی راه جو بی مقبلی
ای دریغا من ندانم کوی او / تا توانم ره سپارم سوی او
خانه پنهان لیک و منزل ناپدید / راه حق سوی ظلمات ما و یا که دید
گر ز ظلمات شب آرم گذر / سوی عشق الله لیکم راهبر

کاروان

کاروان در ظلمت شب شد روان / محمل او در میان کاروان
گاه محمل پیش راند که ز پیر / ساربان با شمع و اشتر با جرس
عشق میگوید که ای آگنده گوش / از سر و دست جهان اندر خروش
از فروغم مهر و عالم روشن است / بر قمر اندر حرم مهر و زن است
عالم و آدم ز سوزم در گرفت / آتشم در جمله خشک و تر گرفت
از خم من صبغة الله رنگ یافت / مار دست از دهن من سنگ یافت
سر بنه تا پای نهی در کوی من / چشم بربند و ببین در روی من

باز این دیوانه بگسست آن بند
فاش میگوید باواز بلند

در همه عالم نه بینم غیر دوست / نیست عالم هیچ عالم گر نه اوست
کافرست این عاشق شوریده حال / ای مسلمانان لکافرکش تعال
افتلونی کیف ما شاء الحبیب / واطرحونی اینما جاء الحبیب
عشق اگر کفر است پس کافرم / گر کشی کافر بکش من حاضرم
طایری را از قفس آزاد کن / خاطر غمدیده را دلشاد کن
مرغ دامی را سوی بستان فرست / تشنه کامی را بر عمان فرست
من نمیگویم که عاشق کافرست / عاشقی را کافری نیکوترست

کافرم ترسم اگر از کشتنم　　بندهٔ شاهم نه در بند تنم
ای تن خاکی قرین خاک به　　دور از این ناپاک جان پاک به
این سرا در خورد ویران گشتن است　　این قفس شایستهٔ بشکستن است
مرغ را خوشتر چه باشد از چمن　　زنده کی تن بود زندان من
جان سلیمان است و این تن خاتمش　　که بر او نقشی ز اسم اعظم است
واین تن میشوم است دیو لعین　　کز سلیمان در ربوده نگین
است جو اسلس ظاهر و باطن همه　　اهرمن را گشته فرمان بر همه
مرگ کو تا همچو جان گیرد ز تن　　خاتم جم را ستاند ز اهرمن

فتنه از ملک شهنشه دور شد
بوم هر جا دشمن مقهور شد

آخر این جان نیز زان شاه ماست　　تا که مقهور نفس فتنه زاست
ای خدا تا کی بباید زیستن　　گه اسیر نفس و گه مقهور تن
قاصد جانی و مقصود دلی　　خالق جان و دل از آب و گلی
چیست جان مرغی ز کوی بی‌گلی　　چیست دل از تن بسوی روزنی
مرگ کو تا رخنه در روزن کند　　از بن این دیوار عزم ار کند
این نه مرگ من بود مرگ تن است　　تا قفس جان مرغ و جانان گلشن است

من قفس را

من قفس را جا بجایش دیده‌ام　　بر قفس صد گونه روزن دیده‌ام
گوش بر آواز مرغان چمن　　چشم بر شاخ گل و سرو سمن
گه از این رخنه که از آن روزنم　　منتظر تا کی قفس را بشکنم
مرگ تن بهتر است و جان بندهٔ او　　ور شود جان نیز جانان زنده باد
من ز مرگ اندیشم ای سر الهی　　شرح این قصه که گوید کوتهی

خطاب به آسمانها از نوحیان
گوهری سر بحرها در وی نهان

رای او مهری ولی برتر ز اوج　　طبع او بحری ولی خالی ز موج
گلستانش گاه بی آمد از خزان　　تشنهٔ جانان جو بیاد روان
سرو سان از آن گلستان رسته‌ام　　بر کنار کوی او جا جسته‌ام
جوی حسن از دل بیدلان لبگیر　　خشک لب بر طرف جو بنشسته‌ام
قطره قطره آب می بنمایدم　　لحظه لحظه تشنگی افزایدم
فیض از آن یم بدیده جز نمی　　آب حیوان ریخوم از لب همی
دردها را گرچه درمان کرد لطف　　کفرها گرچه ایمان کرده‌ام
عشقم از تو بارها گر یاری کند　　ور طبیبم بار غمخواری کند
خاصیت هر درد را درمان کنم　　کفرها را معنی ایمان کنم

ما بیانم درد و درمانی کنند — در ضمیرم کفر ایمانی کنند
دردها بردارم و درمان شوم — کفرها بگذارم و ایمان شوم
بار جز اینم خواست کامی بیشتر — عشق خواهد رفت کامی بیشتر
آنکه نه دردست و نه درمان شوم — گاه کفر و گاه ایمان شوم
گاه گویم درد و گه درمان شوم — آنکه نه کفرست و نه ایمان شوم

ذات حق بیش بیشتر حق بود و بس
هستی از هستی مطلق بود و بس

ذات واجب بود هستی کمال — ایمنست از هر نیستی و هر زوال
خواست تا سازد جهانی از عدم — نیستی را داد در هستی قدم
نیستی با هستی آمیزش گرفت — با بلندی پستی آمیزش گرفت
مایه هستی ممکن نیستی است — کس ز هستی غیر واجب بهره نیست
نیستی گر هستی ره نبود — هست جز هستی اله نبود
زانکه نقص پیدا کمال — کس نبودی غیر ذات ذوالجلال
دیده بگشا از سمک تا سما — از فراز عرش تا در قعر خاک
نیک بنگر تا که در هر ذره — از کمال و نقص بینی بهره
نعمت و نقمت بهم آمیخته — محنت و رحمت بهم آمیخته

عقل اول

عقل اول کز همه عالم بزرگست — غیر حق بر هر چه گویم سرورست
از عدم ستم دیده و ظلم جست احتیاج — هست ممکن نیستش ممکن علاج
خاک ره گر حقارت آید در نظر — فخرها دارد ز تکریم بشر
هر چه باشد جز خدای لایزال — هم در او نقص است هم در وی کمال
ذلتی دارد درین عزتی — نعمتی دارد درین نقمتی
سکه صد شادی بهر کام غمی است — شهدها بر لب ز هر جام سمیست
از غمی کی تلخ سازم کام خویش — تلخ بگذارم کو نوش ایام خویش
این غمم را هم نشاطی در پی است — امشب و فردا ندانم کی است
هر که دارد غمگسار چون خدا — کی غمین باشد کجا باشد و لا

باز صبح نور برآمد آفتاب
خواجه تا کی بر نخیزی ز خواب

نه اثر از عقل داری نه ز عشق — نه گذر در کوفه نه ره در دمشق
مگر عشقی تو یعنی عاقلی — پس چرا زینگونه از خود غافلی
عشق اگر کوثر است و گر دیو است — خواجه با عقل هم بیگانه است
گر تو خود عاقلی و عاشق نه — باز گو آخر که آخر بسر چه
عشق را بگذار گو زانکه تو نیست — در خور این موهبت جان تو نیست

در شتاب از هم چو خواجه دمی　　تا سخن رانیم از ذاتش همی

شوهر کو عاقل و دانا ستی　　از کجی بهتر نباشد راستی

آنکه جانش یافت از دانش فروغ　　صد قرا بهتر شمارد یا دروغ

چون از چاکر نکو یا کاهلی　　اکثر خوشتر بود یا غافلی

خواجگان دهند کاندر بندگی　　سرکشی به یا که سر افکندگی

با چنین کردار اگر شرمنده نیست　　خواجه عاقل نیست با حق بنده نیست

تو نکو هم عاقلی و هم بنده‌ام　　بنده‌ام در بندگی شرمنده‌ام

بر کریمی خدا دل بسته‌ام　　فارغ و آسوده بنشسته‌ام

خواجه عاقل نیستی بس غافلی　　حاش لله کی کرم را قابلی

کردگارا کریم است و رحیم　　رحم او بر بندگان رسم قدیم

ابر باشد در کرم داری سمر　　لیک از جو کندم آرد کی مطر

ابر بارد روز و شب بر طرف دشت　　لیک گندم کی بروید جز ز کشت

گر کرم باشد رود بی احتساب　　بولهب را فرق کو با بوتراب

من کلامم اینکه خواجه عاقلست　　لیک از رحمت و از حق غافلست

چشم تن بیدار و چشم جان… گران　　خفته او تا بر سر آید آفتاب

شرط اول هر که مرد این ره است　　چیست دانی اتقوا…

الحق

ای چنین کاین خواجه خوش بخت　　زنده باشد حاش لله مرده است

مرده باشد از تن لیکن ز جان　　مرگ تن بیدار و مرگ جان امان

خواجه تو بسم رنجه گفتی جهان　　نی غلط گفتم نه مرگ است این خواب

مرده آن باشد که روزی زنده بود　　بود آنکه بیدار گوییدش شنود

مرده هرگز خاک را که گفته کس　　سنگ را هرگز نگفته خفته کس

از نما باشد جمادی حیوات　　هم ز حیوانی بود زنده نبات

زنده حیوانی با انسانی و باز　　دارد انسانی به یزدانی نیاز

من نگفتم جان انسانی بهست　　گوش کن آری جان یزدانی بهست

گر نه از این چشمه جانی برده　　زنده باشی حاش لله مرده

نسبت طبع جمادی با نبات　　نسبت نفس نباتی با حیات

جان حیوانی قالب جان بشر　　جان انسان قالب جان دگر

آنکه جان می‌بخشد از جان همه　　هم شبان و هم خداوند رمه

جاهلان را جان انسانی بجو　　غافلان را جان یزدانی بجو

غافل گرچه بصورت آدمیست　　خواب با مرگ ار چه در صورت یکیست

خواب را تا مرگ ره پر منتهاست　　غافلان را از جهل بس فرقهاست

خواب آن باشد که بیدارش نهست　　[illegible]